

Таблица за определяне на отделите

1. Винаги тревисти растения, необразуващи цветове, размножаващи се със спори.....	2
1. * Дървета храсти или тревисти растения, образувачи цветове, размножават се със семена.....	5
2. Растения във вид на пластинка или разклонени на стъбло и листа, без корен, само с ризоиди; спорите се намират в спороносна кутийка.....	BRYOPHYTA - МЪХОВЕ
2. * Растения с добре развити корени, със или без стъбла, листата дребни, люсповидни или достигат различни размери; спорите се намират в спорници, по ръба или по долната повърхност на листата или на спороносни каналчета.....	3
3. Стъблата кухи начленени, с възли и междувъзлия; листата дребни люсповидни, сраснали във възли като ръкавче	EQUISSETOPHYTA - ХВОЩОВИ
3. * Стъблата плътни, не са начленени, или растения без стъбла; листата не са люсповидни или ако са, не са сраснали.....	4
4. Спорангиите се намират по ръба или по долната повърхност на листата.....	POLYPODIOPHYTA - ПАПРАТОВИ
4. * Спорангиите се намират в основата на спороносните листчета, често образувачи върхни спороносни класчета.....	LYCOPODIOPHYTA - ПЛАУНОВИ
5. Дървета или храсти; цветовете еднополови - женските с открити семепъпки, разположени по горната повърхност на люспи, събрани във вдървени или месести шишарки, или цветовете единични, винаги без околоцветник.....	GINOPHYTA (Gymnospermae) - ГОЛОСЕМЕНИ
5. * Дървета, храсти или тревисти растения, цветовете еднополови или гвуполови (хермафродити); семепънките затворени в плодник (завръз), който заедно с тичинките или поотделно образува цветове със или без околоцветник, разположени единично или в съцветия от различен тип.....	AGNOLIOPHYTA (Angiospermae) - ПОКРИТОСЕМЕНИ

Мъхове

Таблица за определяне на класовете

1. Мъхове във вид на зелени пластинки, сухоземни най-често плътно прилепнали върху субстрата, или водни, развиващи се върху водната повърхност..... **Marchantiopsida - Чернодробни мъхове**

1.* Листостъблени мъхове с радиално устройство; стъблата най-често с последователно разположени листа; спороносната кутийка върху дръжка, с капаче и отвор, развиваща се на върха на главното (върхоплодни мъхове) или под върха на главното стъбло, а също и върху къси странични клонки (страничноплодни мъхове).....**Bryopsida - Листни мъхове**

Клас MARCHANTIOPSIDA

Чернодробни мъхове

Таблица за определяне на семействата

1. Талусът с въздухоносни празнини по горната повърхност, заобиколени от 2 или повече концентрични кръга от клетки, често с чашковидни вместилища с лещовидни развъди.....

.....**Marchantiaceae - Талусни чернодробни мъхове**

1. * Талусът с въздухоносни празнини по горната повърхност с ясно очертана мрежа около тях; чашковидни вместилища с разводки липсват..... **Conocephalaceae - Конусоглавести черноглави мъхове**

Семейство MARCHANTIACEAE

Талусни чернодробни мъхове

Род MARCHANTIA L.

Чернодробен мъх

Растения с тревист или кожест, но винаги вилучно разклонен талус, по долната повърхност с оцветени лъспи и безцветни розоиди. Архегониите и антероидами разположени на архегониеносците разсечени на линейни дялове, антеридиеносците дисковидни с плитко наделени крайща. Развъдковите кошнички чашковидни, развиват се по горната повърхност на талуса. У нас един вид.

1* *Marchantia polymorpha* L. - Изменчив чернодробен мъх. Многогодишно растение. По влажни почви, камъни и скали, замочурени места и торфища в цялата страна, докъм 2000 m н.в. (Снимка 1)

Семейство CONOCEPHALACEAE

Конусоглавести черноглави мъхове

Род CONOCEPHALUM Web.

Конусоглавест чернодробен мъх

Мъхове с едър талус и светлозелена до тъмно-зелена, в свежо състояние лъскава горна повърхност. Архегониеносците висококонични, в основата плитко наделени, антеридиеносците плочковидни или закръглени. У нас 1 вид.

1* *Conocephalum conicum* (L.) Dum. - Конусоглавест чернодробен мъх. Многогодишно растение. Расте по влажните почви и скали в цялата страна докъм 1500 m н.в. (Снимка 2)

Лиснати мъхове

Таблица за определяне на класовете

1. Едри растения с прости или разклонени стъбла; листата жилави, линейно-лацетни до езичести, често с пластинки от зелени клетки по вътрешната повърхност.....**Polytrichaceae** - **Политрихови лиснати мъхове**.

1. * Растение с различни размери; листата меки и различни по форма..... 2

2. Листата почти еднакви по размери, широко- или тясноланцетни, често сърповидно извити..... **Dicranaceae** - **Дикранови лиснати мъхове**.

2. * Листата овално лацетни, към основата на стъблото с по-малки размери 3

3. Двугодишни растение с къси стъбла; листата меки, към върха по ръба назъбени; клетъчната мрежа широка (наблюдава се с микроскоп); спороносната кутийка симетрична или асиметрична, обикновено крушовидна**Funariaceae** - **Фунариеви лиснати мъхове**.

3. * Многогодишни растения, оформящи плътни или рехави чимчета; листата в сухо състояние спирално завити около стъблото, връхните листа по-големи, образуващи розетка..... 4

4. Изправени растения, образуващи туфи; спороносната кутийка овално цилиндрична, хоризонтална или наведена, о увиснала

..... **Bryaceae** - **Бриеви лиснати мъхове**.

4.* Изправени или стелещи се растения; спороносната кутийка продълговато яйцевидна или елиптична, наклонена или увиснала

.....**Mniaceae** - **Мниеви лиснати мъхове**

Семейство POLYTRICHACEAE

Политрихови лиснати мъхове

Pog POLYTRICHUM Hendw.

Политрихум

Многогодишни растения с рехави и едри чимчета. Листата жилави, линейно лацетни до езичести, целокрайни или гребно назъбени, на върха с дълго осилче. Спороносната кутийка 4-6 стенна, капачето с човчица; качуката ръждиво влакнеста. У нас 8 вида.

Таблица за определяне на видовете

1. Листата завършват с дълъг, безцветен и назъбен осил..... 3.
Polytrichum piliferum - Влакнест политрихум.

1* Листата не завършват с безцветен осил 2

2. Листата с широко завити неназъбени ръбове, но с назъбен шиловиден връх; чимчетата синкаво зелени..... 2.

Polytrichum juniperinum - Хвойновиден политрихум

2* Листата с плоски, назъбени ръбове; чимчетата тъмнозелени 1.

Polytrichum commune - Обикновен политрихум

1. **Polytrichum commune Hedw. - Обикновен политрихум.** Многогодишно. Върху влажни горски почви край потоци, из торфища в цялата страна във високите части на планината, между 1000 и 2500 м н.в.

2* **Polytrichum juniperinum Willd. - Хвойновиден политрихум.** Многогодишно. По влажни и сухи места из храсталаци, гори, между скали и по скали с натрупана почва, в цялата страна между 200 и 2000 м н.в. (Снимка 3)

3. **Polytrichum piliferum Hedw. - Влакнест политрихум.** Многогодишно. По сухи и открити места на пясъчливи почви, върху скали с натрупана почва, в предпланините и планините на цялата страна, между 500 и 2500 м н.в.

Семейство DICRANACEAE

Дикранови листнати мъхове

Rog DICRANUM Hedw.

Дикранум

Средно големи до едри мъхове, образуващи от 2 до 20 см високи чимове. Листата обикновено обърнати на една страна и сърповидно извити. Спороносната кутийка яйцевидна до цилиндрична с дълга права гръжка, капачето с дълга човка, качулката каскетовидна. У нас 11 вида.

***Dicranum scorarium Hedw. - Обикновен дикранум.** Многогодишно. Стъблата от основата нагоре покрити с дебел слой бяла, впоследствие ръждивокафява плът. Из храсталаците и горите на цялата страна до към 2000 м н.в. (Снимка 4)

Семейство FUNARIACEAE

Фунариеви листнати мъхове

Род FUNARIA Hedw

Фунария

Двугодишни растения с изправени стъбла, в основата си розовиди. Листата в долната част на стъблата дребни и разредени, в горната по-големи, разположени розетковидно. Спороносната кутийка крушовидна, с дълга гръжка, капачето мехуресто подутото, качулката с дълга човка. У нас 2 вида.

***Funaria hygrometrica Hedw. - Влаголюбива фунария.** Стъблата от 1 до 3 см високи. По влажните стени, по брегове на канали, изкопи и насипи, по стари огнища в горските райони в цялата страна, докъм 1000 m н.в. (Снимка 5)

Семейство BRYACEAE

Бриеви листнати мъхове

Род BRYUM Hedw

Бриум

Многогодишни растения, с гъсти чимчета и изправени стъбла. Листата дребни, яйцевидни или ланцетни, заострени или тъпи, с целокраен или към върха назъбен ръб. Спороносната кутийка продълговато крушовидна до цилиндрична, с дълга гръжка, с изпъкнало или конично капаче и гладка, рано опадваща качулка. У нас 26 вида.

***Bryum argenteum Hedw. - Сребрист бриум.** Многогодишно. Чимчетата в сухо състояние са сребристобели, силно копринесто лъскави. Върху голи или слабо затревени сухи почви, из пасища, край пътища, по стени, зидове и покриви в цялата страна докъм 2500 m н.в. (Снимка 6)

Семейство MNIACEAE

Мниеве лиснати мъхове

Род MINIUM Hedw

Мниум

Многогодишни растения с високи чимчета и изправени стъбла. Листата в долната част на стъблото дребни, често люсповидни, в горната по-едри и образуват розетка на върха. Спороносната кутийка продълговато яйцевидна или елипсоидна, с дълга дръжка, капачето изпъкнало или конично, с носче или човцица. У нас около 13 вида.

Таблица за определяне на видовете

1. Стъблата със спороносни кутийки имат дървовиден изглед; листата езичести, целокрайни, в свежо състояние силно напречно вълновидни; чимчетата рехави, ярко- или жълто-зелени, до 15 см високи 2.

***Minium undulatum* Hedw. - Вълновиден мниум.**

1* Стъблата със спороносните кутийки нямат дървовиден изглед; листата яйцевидни до обратно яйцевидни или лопатовидни, по ръба назъбени, не са вълновидни; чимчетата гъсти, тъмно до жълт-зелени, до 4-5 см високи..... 1.

***Minium affine* Funck - Гъсточимест мниум.**

1* ***Minium affine* Funck - Гъсточимест мниум.** Многогодишно. По влажни почви, из мочурливи места, край потоци, по мокри скали и камъни, върху гнила дървесина в цялата страна, от 800 докъм 2000 м н.в. (Снимка 7)

2. ***Minium undulatum* Hedw. - Вълновиден мниум.** Многогодишно. По влажни и сенчести гори, край потоци и торфища; върху мокри скали в цялата страна, докъм 1500 м н.в.

Омгел LYCOPODIOHYTA - ПЛАУНОВИ
Семейство SELAGINELLACEAE

Бронец

Род SELAGINELLA Beauv

Многогодишни растения с нежно моноподиално или дихотомично разклонено пълзящо или изправено стъбло. Листата дребни, разположени спирално или в 4 реда по дължината на стъблата, целокрайни или рестичесто нарязени. Спороангите в основата на спороносни листчета, образуват върхни спороносни класчета, които съдържат макро- и микроспороанги. У нас 2 вида.

***Selaginella helvetica (L.) Spring - Швейцарски бронец.** Многогодишно пълзящо растение с яйцевидни и ланцетни листчета, разположение в 4 реда по дължината на стъблата. Расте по влажни тревисти и каменливи места в планинските и предпланински райони на страната, до към 2000 m н.в. (Снимка 8)

Омгел EQUISETOPHYTA - ХВОЩОВИ
Семейство EQUISETACEAE Хвощови

Хвощ

Род EQUISETUM L.

Многогодишни тревисти растения с разклонени коренища и кухи, наребени стъбла, винаги разчленени на възли и междувъзлия. Листата слабо развити, ципести, сраснали помежду си и образуват нарязени ръкавчета във възлите на стъблата. Спороносните листа образуват спороносни класчета по върха на стъблата. У нас 7 вида.

Таблица за определяне на видовете

1. Спороносните стъбла кафяви или жълтеникави.....	2
1 * Спороносните стъбла зелени	3
2. Листните ръкавчета с 6-12 зъбчета; спороносните класчета 2-4 см дълги, 6-12 мм широки; клонките с по 4 надлъжни ребра.....	1.
Equisetum arvense - Полски хвощ.	
2 * Листните ръкавчета с 20-30 зъбчета; спороносните класчета 4-8 см дълги, повече от 12 мм широки.....	5.
Equisetum telmateia - Голям хвощ.	

3. Стъблото почти гладко; спороносните класчета 1-3 см дълги, на върха закръглени..... 3.

Equisetum palustre - Блатен хвощ.

3 * Стъблата прави; спороносните класчета 0.8-1.5 см дълги, на върха заострени..... 4

4. Стъблата силно разклонени, умиращи през зимата; листните ръкавчета с 8-15 зъбчета..... 4.

Equisetum ramosissimum - Разклонен хвощ.

4 * Стъблата неразклонени, запазват се през зимата; листните ръкавчета с 10-12 зъбчета..... 2.

Equisetum hyemale - Презимуващ хвощ.

1* Equisetum arvense L. - Полски хвощ. Многогодишно. Край реки на влажни глинесто-песъчливи почви, из влажни ливади и необработени ниви и насипи, рудерализирани места, често като плевел из цялата страна, докъм 1500 м н.в. Цъфти края на зимата и началото на пролетта. Лечебно! (Снимка 9)

2. Equisetum hyemale L.- Презимуващ хвощ. Многогодишно. Из влажни гори и мочурливи места предимно по глинесто-песъчливи почви, западните райони на страната от 100 до 1900 м н.в. Цъфти края на пролетта и началото на лятото.

3. Equisetum palustre L. - Блатен хвощ. Многогодишно. Край реки и блатата, из мочурливи ливади в цялата страна, докъм 1500 м н.в.

4. Equisetum ramosissimum Desf. - Разклонен хвощ. Многогодишно. Край морето, реки и потоци в цялата страна докъм 1000 м н.в.

5. Equisetum temateia Ehrh. - Голям хвощ. Многогодишно. По влажни и сенчести места, край потоци и реки на песъчливи и каменисти почви в цялата страна до към 1000 м н.в.

Equisetum arvense L.

Полски хвощ

сем. Equisetum - Хвощови

Български народни наименования: борица, зайча опашка, змийска хурка, кавал, калемна трева, колениче, конска опашка, надавка, надана трева, наставиче, полски хвощ, самодивска хурка, хвощ.

Наименования в други страни: Русия - хвощ полевой; Англия - field horsetail; Германия - Zinnkraut; Франция - prele des chomps.

Името на растението произхожда от латински: Equisetum - кон-кан-

ска опашка.

Разпространение: Цяла Европа, Северна Азия, Северна Африка, Канарските острови, Северна Америка.

Находища: Хвоцът расте у нас в голямо изобилие навсякъде по влажните и крайречни места. Той е винаги спътник на царевицата, засята по влажните места. Хвоцът се развива предимно на кисели почви т.е. в който липсва вар.

Ботаническо описание: Полският хвоц е многогодишно спорово растение. Коренището е кафяво-черно, силно разклонено, възлесто, с тънки корени и възчерни грудки. От него всяка година израстват два вида стъбла: спороносни (появяващи се в ранна пролет, неразклонени, кафяви, безхлорофилни), завършващи с цилиндрично спороносно класче, и летни безспорови, зелени. За медицински цели се ползват летните безспорови стъбла. Те са до 50 см високи, членести, прешленесто разклонени, зелени, набраздени. Клонките са изправени нагоре и обикновено повторно се разклоняват. Те са прешленовидно наредени по стъблото - долу по-дълги, постепенно скъсяващи се нагоре. Стъблото е с 6-19 добре развити ребра. Както стъблото така и разклоненията му са твърди, грапави и жилави. Листата са недоразвити, люспести, сраснали с влагалища, с 6-12 триъгълно-ланцетни зъбеца.

Употребяема част: Безпоровото летно стъбло заедно с клонките (Herba Equiseti)

Време за бране: Юни - август.

Химически състав: Активно действащите вещества са недостатъчно проучени. Дрогата съдържа около 10% силикати, горчиви вещества, до 5% отхрачващи сапонини (еквизетонин), флавонови гликозиди, аконитова киселина, незначително количество гъбилни вещества, 3 - метоксипиридин, алколоида палустрин, смоли, каротин (провитамин А), витамин С. Грудките и коренищата съдържат скорбяла. Пепелта е до 25%, съдържа изключително голямо количество кремъчна киселина (до 80%), свързана с органични съединения в разтворима форма.

Употреба: Хвоцът има изявено пикочогонно и кръвоспиращо действие. Поради това, че съдържа силициева киселина и нейните производни, действа и противотуберкулозни. Прилага се кръвохранене, маточни кръвоизливи, възпаление на пикочните пътища, при камъни в бъбреците и зъчката и белодробна туберкулоза.

В българската народна медицина хвоцът се употребява още при напикаване, кръвопикане, албумин, воднянка, подагра, ревматизъм, стомашни болки, високо кръвно налягане, атеросклероза, кръвоизлив от белите дробове, хемороиди, повръщане на кръв и др. Външно хвоцът не ползва за бани и промивки при трудна зарастващи рани, бяло течение, за гаргара при болки в гърлото.

Пепелта от изгореното стъбло на хвоца е отлично средство против киселини в стомаха, лошо храносмилане и др.

Във ветеринарната медицина билката се прилага в изсушено и стрито състояние за посипване на трудно зарастващи рани и язви.

Към семейство Equisetaceae принадлежат и вариететните видове: *Equisetum hemale*, който се употребява за полиране на дърво и *Equisetum arvense* - за полиране на цинкови повърхности.

Начин на употреба: 2 супени лъжици от билката се варят в 0,5 л вода 10 минути. Пие се по една винена чаша преди ядене 4 пъти дневно.

Таблица за определяне на семействата

1. Листната петица разделена на спороносна и стерилна с целокрайна или пересто насечена част.....	Ophioglossaceae - Змийски папрати
1 * Листната петица не е разделена на спороносна и стерилна.....	2
2. Листната целокрайна.....	Aspleniaceae - Изправничеви папрати
2 * Листната не са целокрайни	3
3. Листната по долната повърхност с люспи или жлезисти власинки.....	4
3 * Листната по долната повърхност голи или с редки прости власинки.....	5
4. Листната гръжка по дълга от петурата	Aspidiaceae - Аспидиеви папрати
4 * Листната гръжка равна или по-къса от петурата	Aspleniaceae - Изправничеви папрати
5. Спорите с покривало (индузиум).....	6
5 * Спорите без или с опадащо покривало.....	10
6. Спорите разположени под подвиятия ръб на листните дялове	Dennstaedtiaceae - Орлавопапрати
6 * Спорите не са разположени под подвиятия ръб на листните дялове...	7
7. Индузиумът щитовиден или бъбрековиден	Aspidiaceae - Аспидиеви папрати
7 * Индузиумът с руга форма	8
8. Листната гръжка с надлъжна вдлъбнатина	Athyriaceae - Атириеви папрати
8 * Листната гръжка без надлъжна вдлъбнатина	9
9. Листната петица неправилно вилужно разделена или пересто нарязана, с назъбени делчета; индузиума цял, гол	Aspleniaceae - Изправничеви папрати
9 * Листната петица пересто наделена с целокрайни делчета; индузиумът разделен на дялове, жлезист	Thelypteridaceae - Телиптеридиеви папрати
10. Листната дълбоко нарязани почти до средата на жилката	Polypodiaceae - Слагкопапрати
10 * Листната 1-4 пъти перести	11
11. Листната петица триъгълно яйцевидна, листната гръжка до 2 пъти по-дълга от нея.....	Thelypteridaceae - Телиптеридиеви папрати
11 * Листната петица ланцетна, листната гръжка до половина от дължината ѝ	Athyriaceae - Атириеви папрати

Изправничеви папрати

Таблица за определяне на видовете

1. Листата цели, широко линейни и целокрайни3.

Phyllitis - Волски език

- 1 * Листата перести, пересто нарязани или вилужно разделени, в очертанията не са линейни 2

2. Листата пересто нарязани, отделните дялове (листчета) свързани в основата, отдолу покрити с ръждиви или златисти люспи.....2.

Ceterach - Златиста папрат

- 2 * Листата просто или сложно перести или вилужно разделени, без ръждиви или златисти люспи.....1.

Asplenium - Изправниче

1. Род ASPLENIUM L.

Изправниче

Многогодишни тревисти растения с късо коренище. Листата проста до сложно перести или вилужно разделени. Спороангиите събрани в групи (спори), разположени по дължината на жилките по долната повърхност на листовите дялове, покрити с люспи (индузиум). У нас 9 вида.

Таблица за определяне на видовете

1. Листата неправилно вилужно разделени на теснолинейни, заострени и назъбени дялове.....3.

Asplenium septentrionale (L.) Hoffm. - Северно изправниче

- 1 * Листата просто или сложна перести2

2. Листата просто перести3

- 2 * Листата двукратно или трократно перести4

3. Дръжката на листната петиола черно-кафява; листните дялове назъбени, приседнали..... 4.

Asplenium trichomanes L. - Обикновено изправниче.

- 3* Дръжката на листната петиола зелена; листните дялове плитко нарязани с къса гръбжа или клиновидно стеснени..... 5.

Asplenium viride Huds - Зелено изправниче.

4. Листната петиола в общото си очертание удължено триъгълна, двукратно или трократно переста; гръбжката на петиола черна.....1.

Asplenium adiantum-nigrum L. - Черно изправниче.

- 4 * Листната петиола в общото си очертание с неправилно триъгълно-яйцевидна форма, двукратно переста; гръбжката на петиола зелена.....2.

Asplenium ruta-muraria L. - Стенно изправниче.

1* Asplenium adiantum-nigrum L. - Черно изправниче. Многогодишно. По влажни скамени и скамени места предимно в горите в цялата страна, от 300 до 1800 м н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 10)

2. Asplenium ruta-muraria L. - Стенно изправниче. Многогодишно. Из скални пукнатини и по камени зидове в цялата страна докъм 1500 м н.в. Цъфти през пролетта и лятото до началото на есента.

3. Asplenium septentrionale (L.) Hoffm. - Северно изправниче. Многогодишно. Из скални пукнатини в цялата страна от 100 до 2000 м н.в. Цъфти през лятото.

4. Asplenium trichomanes L. - Обикновено изправниче. Многогодишно. По сенчести и влажни скалисти места в цялата страна, докъм 1700 м н.в. Цъфти през лятото.

5. Asplenium viride Huds - Зелено изправниче. Многогодишно. Из пукнатини на варовити скали в цялата страна, между 800 и 2000 м н.в. Цъфти през лятото.

Използване на билката в Българската народна медицина, лечителско изкуство и традиция: Обикновено изправниче - *Asplenium trichomanes* L. (гува папрат, косатник, малка папрат, самогивска черна трева, синджир папрат, страшник, страшниче, черна папрат, чернокос) и Северно изправниче - *Asplenium septentrionale* (L.) Hoffm. (Влакнеста папрат, клинава биле, рядък косатник, червен вятър, самогивска черна трева, църн вятър) Варва се, че билката има силата да пропъжда злите сили (може да се сложи в сградата на парламента и веднага ще пропъди - изгони всичките народни душмани. Амин, дай Боже! - б.а.), затова се ползва за лечение на болести.

Болните от изправници (изтровоено дете, рогилка), горска майка, безсъние, уплах (главно при деца и министри преди вот на недоверие на даден кабинет) се накадяват с билката, запойват или поливат. Посочените обредни действие са част от баялния лечебен обред.

Отвара от изправниче заедно със сладък (самобайка), по 10 зърна черен пипер, черни стафиди и черен боб (бакла) се пие при скарлатина, а със сварената смес се налага при черна пъпка. Отвара от влакнеста папрат във вино се пие от клинави жени при настинка и клини.

2. Род CETERACH

Златиста папрат

Многогодишни тревисти растения с късо, неразклонено коренище. Листата пересто нарязани, кожести, отдолу с гъсти ръждиви (златисти) люспи, под които са скрити спорите. У нас един вид.

***Ceterach officinarum Willd.- Обикновена златиста папрат.** Многогодишно. Из сухи и припечни скални пукнатини в цялата страна, най-често в южните райони, до към 1500 м н.в. Цъфти в края на пролетта до края на лятото. (Снимка 11)

3. Род PHYLLITIS

Волски език

Многогодишни тревисти растения с късо коренище. Листата прости, широко линейни, целокрайни, в основата сърцевидни. Сорите линейни, разположени по долната листна повърхност в две редици косо от двете страни на средната жилка. У нас един вид.

***Phyllitis scolopendrium (L.) Newm. - Обикновен Волски език.** Многогодишно. По сенчести, влажни скалисти места, из горите предимно на гъбовия пояс в цялата страна, от 500 до към 1500 м н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 12)

Обикновен Волски език - Phyllitis scolopendrium (L.) Newm. (Scolopendrium vulgare Sm.) (Сем. Asplenaceae - Изтравичеви папрати)

Български народни наименования: биволски език, волски език, еленов език.

Наименования в други страни: Русия - листовик, еленья языка; Англия - Hart's-tongue fern; Германия - Hurschungenfarn; Франция - langue de cerf.

Разпространение: Почти в цяла Европа, Средиземноморската област, Предна Азия, Япония, Северна Африка, Атлантическа Северна Америка, Азорските острови.

Ботаническо описание: Волският език е многогодишно тревисто растение. Коренището е късо, в горната част покрито с люспи и множество коренчета. Листата са сравнително едри, голи, кожести, до 30 см дълги, на върха тъпи или слабо заострени, целокрайни или със слаб вълнист ръб, почти вечнозелени, сърцевидни в основата си, с дълги дръжки, излизащи направо от коренището. Сорите са линейни, дълги, наредени в 2 редици косо спрямо средната листна жилка на долната страна на листната петура, като същевременно са успоредни помежду си.

Химически състав: неуточнен.

Употребяема част: В далечното минало в официалната медицина листата без гръжките (Folia Scolopendri)

Време за бране: Юли - септември.

Употреба: Билката действа отхрачващо, кръвоспиращо, подпомага заздравяването на раните. Прилага се при всички видове кашлица, кръвоизливи, чернодробни болести, гръдна жаба (успокоява болките)

В нашата народна медицина като омекчаващо средство при кашлица, болести на далака, воден плеврит, албумин в урината, възпаление на бъбреците, а също и като чернодробно и пикочогонно средство.

Начин на употреба: Запарка - 1 супена лъжица грога се залива с 1 чаша вряща вода и след като изстине запарката се прецежда. Доза за един ден.

Семейство DENNSTAEDTIACEAE

Орловонапратови

Род PTERIDIUM Scop.

Орлова напрат

Многогодишни тревисти растения с дълго коренище, покрито с четинести власинки. Листата сложно перести. Сорите линейни, почти слети помежду си, разположени под подвития ръб на листните дялове и обвити в ципесто и ресничесто покривало (индузиум) У нас един вид.

***Pteridium aquilinum (L.) Kuhn. - Орлова напрат.** Многогодишно. Изгъбовите, буковите и широколистните гори, храсталаците и сечищата в цялата страна, докъм 1800 m н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 13)

Използване на билката в Българската народна медицина, лечителско изкуство и традиция: Орлова напрат (конска напрат, висока напрат, едра напрат, кломюрджийска напрат, напрат, орлица напрат, папра, папер, папурдак) - Pteridium aquilinum (L.) Kuhn. В Българската народна медицина, традиция и лечителско изкуство: С отвара от орлова напрат се правят бани при обриви по кожата (мундарлък), а в комбинация с дюлеви листа - при курдишан.

Атириеви папрати

Таблица за определяне на видовете

1. Егри растения до 1,5 м високи; сорите продълговати ли бъбрековидни; покривалото продълговато с ресничест ръб, недоразвито или липсва напълно..... 1.

Athyrium - женска папрат.

1* Дребни растения до 50 см високи; сорите закръглени, разположени върху подутина; покривалото им закръглено, без реснички.....2.

Cystopteris - крехка папрат

1. Pog ATHYRIUM Roth

Женска папрат

Многогодишни тревисти растения с дебело коренище. Листата 30-160 см дълги, двойно или тройно перести. Сорите продълговати или бъбрековидни, покривалото с ресничест ръб, недоразвито или липсва. У нас 2 вида.

***Athyrium filix-femina (L.) Roth - Обикновена женска папрат.** Многогодишно. Покривалото се запазва до края. По влажните сенчести места из гори и храсталаци в цялата страна, докъм 2100 m н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 14)

2. Pog CYSTOPTERIS Bernh.

Крехка папрат

Многогодишни тревисти растения със скъсено коренище. Листата 40-50 см дълги, нежни, двойно или тройно перести. Сорите кръгли. У нас 2 вида.

***Cystopteris fragilis (L.) Bernh. - Магданозена крехка папрат.** Многогодишно. Спорите с остри бодилчета. Из сенчестите влажни, горски каменисти места в цялата страна, докъм 2300 m н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 15)

Аспидиеви папрати

Таблица за определяне на родовете

1. Листата просто перести, кожести 3.

Polistichum - Многогоредник

- 1* Листата сложно перести, тревисти..... 2

2. Сорите без покривало; коренището тънко.....2.

Gymnocarpium - Гимнокарпиум

- 2* Сорите с покривало; коренището дебело..... 3

3. Покривалото на сорите кръгло, прикрепено по средата си във вид на щитче; листните дялове тъмнозелени, кожести, от едната страна с ушенце и с осилести зъбчета..... 3.

Polystichum - Многогоредник

- 3* Покривалото на сорите бъбрековидно, прикрепено с връзания си край; листните дялове светлозелени, без ушички и осилести зъбчета.....1

Dryopteris - Мъжка папрат

1. Род DRYOPTERIS Adns.

Мъжка папрат

Многогодишни тревисти растения с коренища. Листата до 140 см дълги, просто или сложно, най-често двойно или тройно перести. Сорите кръгли, покрити с бъбрековидно покривало. У нас 4 вида.

Таблица за определяне на видовете

1. Листата просто перести, листните дялове от втори порядък тъпо назъбени и свързани помежду си в основата..... 2.

Dryopteris filix-mas - Обикновена мъжка папрат.

- 1* Листата двойно перести, листните дялове от втори порядък с шиловидно заострени зъбци и не са свързани помежду си в основата 1.

Dryopteris carthusiana - Боглива мъжка папрат.

1. **Dryopteris carthusiana (Vill.) H.P. Fuchs - Боглива мъжка папрат.** Многогодишно. По сенчести камениста места в букови и иглолистни гори. Стара планина, Витоша, Беласица, Славянка, Пирин, Рила, Родопи, Средна гора от 12000 до 2000 м н.в. Цъфти през лятото.

- 2* **Dryopteris filix-mas (L.) Schott - Обикновена мъжка папрат.** Многогодишно. В широколистни и иглолистни гори на богати горски почви в цялата страна, докъм 1800 м н.в. Цъфти през лятото. Забележка: В Странджа билката се среща и на 50 м н.в. (Снимка 16)

Обикновена мъжка (противоглистна) папрат - *Dryopteris filix-mas* (L.) Schott [*Aspidum filix-mas* Sw., *Polypodium filix-mas* L., *Nephrodium filix-mas* Stempel]

(сем. Polypodiaceae - Папратови)

Български народни наименования: биволска папрат, горска папрат, мъжка папрат, противоглистна папрат.

Наименования в други страни: Русия - папоротник мужской; Англия - shield fern, male fern; Германия - Wurmfarn, Farnkraut; Франция - aspidie, fou-gere male.

Разпространение: В Средна Европа, Балканският полуостров, Италия, Кавказ, Северна и средна Азия, Северна Африка, Северна и Южна Америка.

Ботаническо описание: Противоглистната папрат е многогодишно тревисто растение. Коренището е късо полегло, до 25 см дълго, дебело, черно-кафяво отвън, с множество тънки коренчета. От предната му млада част излизат пъпките на листата, а задната стара част постепенно отмира. Няма надземно стъбло. Листата са до 1 м дълги, с до 30 см дълги гръжки, покрити с многобройни тънки, ципести, кафяви люспи. Отгоре листата са тъмнозелени, в очертание елипсовидно-продълговати, заострени, с двоино пересто разделени петури. Листчетата (сегментите) са приседнали и заловени едно за друго. Младите листа са завити охлювообразно, като се появяват над земята едва на третата година от образуването им. Сорите (купчинките спорангии) се развиват на долната част на листата от двете страни на средната жилка на листчетата (сегментите) и са покрити с ципесто бъбрековидно покривало (индузиум)

Химически състав: Сбор от активно действащи биологично вещества, които носят общото наименование суров филицин. От суровия филицин са изолирани редица кристални вещества: филоксова (папратова) киселина (чист филицин), флаваспидинова киселина и албаспидин. Всички тези съединения са производни на флороглицина и маслената киселина. Дрогата съдържа още етерично масло, аспидиол, нишесте, захароза, гъблени и горчиви вещества, тлъсто масло и гр.

Употребяема част: В официалната медицина в галечното минало коренищата (*Rhizoma Filicis-maris*)

Време за бране: Март - април, август - октомври.

Употреба: Прилага се главно против тении, глисти и метил при човека и животни.

Българската народна медицина препоръчва коренищата на мъжката папрат при подагра и ревматизъм, а външно - за бани при кожни обриви и разширени вени.

Внимание: Употребата на растението да става под контрол!

2. Род GYMNOCARPIUM Newm.

Гимнокарпиум

Многогодишни тревисти растения с тънко коренище. Листата до 50 см дълги, сложни двойно перести, съставени от 3 добреразчленени части. Сорите кръгли, разположени по долната повърхност в горната част на листните делчета. У нас 2 вида.

***Gymnocarpium dryopteris (L.) Newm.**
- **Дъбов гимнокарпиум.** Многогодишно. Трите части на петулата еднакви по размери, голи светлозелени. Из сенчести места в широколистните и изголистните гори в цялата страна, между 600 до 2200 м н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 17)

3. Род POLYSTICHUM Roth

Многоредник, наваличе

Многогодишни тревисти растения с къси и дебели коренища. Листата просто и сложно перести, кожести, които се запазват през зимата, или нежни. Сорите кръгли с покривало, разположени покрай средната жилка на листните делчета. У нас 3 вида.

Таблица за определяне на видовете

1. Листата просто перести, най-долните дялове триъгълни и с малко ушенце в основата, останалите сърповидно извити; всичките дялове осистост напоилени..... 2.

Polystichum lonchitis - Кониевиген многоредник.

1* Листата двойно перести2

2. Листата кожести, листните дялове приседнали, яйцевидно продълговати, напоилени с остри шиловидни връхчета, най-долното делче значително по-голямо от останалите.....1.

Polystichum aculeatum - Боглиб многоредник.

2* Листата нежни, листните дялове на къси гръжчици, яйцевидно продълговати, назъбени с къси четинки най-долното пределно делче по-голямо от останалите 3.

Polystichum setiferum - Четинест многоредник.

1. **Polystichum aculeatum (L.) Roth - Боглиб многоредник.** Многогодишно. По сенчести каменисти места в цялата страна, между 300 до 2200 м н.в. Цъфти през лятото.

2* **Polystichum lonchitis (L.) Roth - Кониевиген многоредник, наваличе.** Многогодишно. По сенчести каменисти места из планините на цялата

страна, между 900 и 2400 м н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 18)

3. **Polystichum setiferum (Forsk.) Roth - Четинест многоредник.** Многогодишно. По сенчестите каменисти места. Източна и средна Стара планина, Витоша, Беласица, Рила, Родопи и Странджа, между 300 и 900 м н.в. Цъфти през лятото.

Използване на билката в Българската народна медицина, лечителско изкуство и традиция: Копиевиден многоредник, наваличе (навалниче, наваличе, навалче, навал, сърповидна папрат, копиевиден многоредник) - *Polystichum lonchitis* (L.) Roth. Според народните вярвания билката наваличе има способността да превлича купувачи, предизвиква "навалица". Затова с нея се в миналото са се закичвали бакалниците, кръчмите, дюкяните и пр.

Отвара от листа на навалчето се пие при безсъние, стряскане на сън, уплахи. С нея се къпят деца при мундарлък (болест по кожата на кърмачетата със ситни червени пъпчици по лицето и главата, които секретират жълта течност).

Семейство OPHIOGLOSSACEAE

Змиѝскоезикови папрати

Таблица за определяне на родовете

1. Стерилният дял и листата ланцетен до яйцевиден, целокраен с мрежовидно жилкуване; споростният дял на листата във вид на линейно класче..... 2.

Ophioglossum - Змиѝску език.

1* Стерилният дял на листата пересто насечен на бъбрековидни, полулунни или неправилни продълговати делчета с вилужно жилкуване; споростният дял на листа е във вид на метлица или сложен грозд 1.

Botrychium - Лунна папрат.

1. Род BOTRYCHIUM Swartz

Лунна папрат

Многогодишни тревисти растения с дълго коренище. Листната петура от две части: стерилна, просто или сложно переста и спороносна (фертилна) с формата на метлица или грозд. Спорангиите ръждивокафяви, разположени в два реда по разклоненията на спороносната част. У нас 2 вида.

***Botrychium lunaria (L.) Swartz - Лунна папрат.** Многогодишно. Стерилната част на листата с бъбрековидни или полулунни делчета. Из ливади и горски поляни. Западните планини на България, между 100 и 2500 м н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 19)

2. Род OPHIOGLOSSUM L.

Змиѝски език

Многогодишни тревисти растения с късо коренище. Листната петура съставена от стерилна и спороносна (фертилна) част: стерилната от 1, рядко от 2 широколанцетни листа, с мрежесто жилкуване, в основата с влагалище; спороносната - с дълга ос, която завършва с линейно класче, наредени в два реда спорангии. У нас 1 вид.

***Ophioglossum vulgatum L - Обикновен змиѝски език.** Многогодишно. Из влажни ливади, пасища и горски поляни. В планините на Централна и Западна България, до към 2000 m н.в. Цъфти през лятото, до края на есента. (Снимка 20)

Семейство POLYPODIACEAE

Сладкопaнpатови

Род POLYPODIUM L.

Сладка пaнpат

Многогодишни тревисти растения с дълги, сладки коренища. Листата почти кожести, переста нарязани. Сорите кръгли без покривали, наредени по долната повърхност от двете страни на средната жилка на дяловете. У нас 1 вид.

***Polypodium vulgare L. - Обикновена сладка пaнpат.** Многогодишно. По влажните и сенчести скални пукнатини в цялата страна, до към 2000 m н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 21)

**Обикновена сладка папрат - *Polypodium vulgare* L.
(сем. Polypodiaceae - Папратови)**

Български народни наименования: гребна папрат, обикновенна сладка папрат, сладък корен, навалник, слаун, райково коренче.

Наименования в други страни: Русия - многоножка обыкновенная; Англия - polypody, common malfern root; Германия - Turpfelfarne; Франция - rée-glisse sauvage.

Разпространение: В Европа, особено Италия, Балкански полуостров, Кавказ, Средна Азия, Западен Сибир, Мексико, Хавайските острови, Южна Африка, Америка.

Ботаническо описание: Обикновената сладка папрат е гребно, тревисто, до 40 см високо многогодишно спорово растение. Коренището е хоризонтално, пълзящо, често разпростиращо се и над земята, с нагъсто нишковидни коренчета, покрито с кафяви ланцетни, заострени на върха люспи. При събвкване отначало е сладко на вкус, след което става блудкаво, неприятно. Листната гръжка е белезникава при основата си и с членче, но което се отчупва след изсъхването си. Листата са кожести, разположени в две редици почти вертикално по горната повърхност на коренището, до 30 см дълги, голи продълговато-ланцетни или продълговати, дълбоко пересто нарязани, светлозелени. Листните дялове са линейно-ланцетни, слабо заострени или тъпи на върха. Сорите са кръгли, с 2 редици по листните дялове, без индузии. Спорите са жълтеникаво-ръждиви, с брагавички по повърхността (луна)

Употребяема част: Коренището (*Rhizoma Polypodii*, *Rhizoma Filicis dulcis*)

Време за бране: Септември - октомври.

Химически състав: До 5% захари, до 8% тлъсто масло, смолисти, гръбни, белтъчни и слузни вещества, манит, целулоза, ябълчна киселина, сапоници, малко етерично масло, горчиви вещества, до 3,5% минерални соли, в които преобладава калцият. Напоследък (1967 г.) в дрогата е намерено стеаринова и глицерицинова киселина, норциклоартанол и циклоартанон.

Употреба: Коренището действа противокашлично, жлъчегонно, противоглистно. Препоръчва се за лечение на черният дроб и злъчката, кашлица от различен произход, болки в ставите при ревматизъм, против глисти.

Българската народна медицина препоръчва билката още при задух, хемороиди, начална туберкулоза, възпаление на злъчката и черния дроб, като слабително средство и гр.

Начин на употреба: 1 супена лъжица от коренището се вари в 0,5 л вода 10 мин. Пие се по 1 винена чашка преди храна четири пъти дневно.

Телиптеридиеви напрати

Таблица за определяне на родовете

1. Листата двойно перести, покрити с власинки; долните два дяла от I порядък извити надолу; листните гръжки с ръждивокафяви люспи..... 1.

Phegopteris - Букова напрат.

1* Листата двойно перести, младите листа с разпръснати власинки, възрастните - голи; долните два дяла от II порядък разперени хоризонтално; листните гръжки без люспи.....2.

Telypteris - Телиптерис.

1. Pog PHEGopteris (C. Presl) Fee

Букова напрат

Многогодишни тревисти растения с тънко коренище. Листата сложни, двойно перести, листните гръжки с ръждивокафяви люспи. Спорите разположени едни до други покрай ръба на делчетата. У нас един вид.

* **Phegopteris connectilis (Michx) Watt. - Букова напрат.** Многогодишно. По скалистите сенчести места из широколистните и излоистни гори, в цялата страна, между 1000 и 1900 м н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 22)

2. Pog THELYPTERIS Schmid

Телиптерис

Многогодишни тревисти растения с тънко коренище. Листата сложни, двойно перести, листните гръжки без люспи. Сорите закръглени или бърбековидни, покривалото опадва рано. У нас един вид.

***Telypteris telypteroides (Michx) Holub - Бламен телиптерис.** Многогодишно. По крайбрежните части на блатата и езера из мочурливи места, до към 1000 м н.в. Цъфти през лятото. (Снимка 23)

Отдел PINOPHYTA (GYMNOSPERMAE)

ГОЛОСЕМЕНИ

Таблица за определяне на семействата

1. Ниски храсти с тънки начленени клонки; листата люсповидни, кафеникави 2.

Еphedraceae - Ефедрови

1* Дървета или големи храсти с неначленени клонки; листата изловидни или люсповидни, вечно зелени..... 2

2. Двудомни ниски дървета с плоски изловидни меки листа; женските цветове единични в основата на листата; семената частично обхванати от месеста червена обвивка (арилус).....4.

Тaxaceae - Тисови

2 * Еднодомни високи дървета или двудомни храсти с твърди изловидни или люсповидни листа; женските цветове събрани в шишарки, в основата на листата или по върховете на клонките, след узряване на семената са твърди или месести; семената със или без крилце.....3

3. Листата последователни, единични или по 2-5 в снопчета; зрелите шишарки вдървенели..... 3.

Pinaceae - Борови

3 * Листата изловидни в прешлени по три или люсповидни, срещуположни, зрелите шишарки месести..... 1.

Cupressaceae - Купарисови

Семейство EPHEDRACEAE

Ефедрови

Род EPHEDRA L.

Ефедра

Дребни двудомни храсти с тънки изправени или катерливи срещуположни или събрани по 3-4 начленени стъбла. Листата люсповидни, сраснали в основата си. Мъжките шишарки 4-24, покрити с ципести листчета; женските шишарки 2-6 по върховете на клоните, при узряване на семената стават месести, сочни с червеникав цвят. У нас 2 вида

***Ephedra distachya L. - Обикновена ефегра.** Многогодишно. Дребен храст с изправени или полегнали клонки. Вирее по сухите, варовите скали и пясъчливи места, нарядко. Черноморско крайбрежие - Балчишко, Варненско, между Айтос и Бургас (ако още е останало някое парче незастроена земя, или междина между две голф игрища), Предбалкан, Софийски район, Рогопи, Горнотракийска низина, Странджа - край река Велека, докъм 600 м н. в. Цъфти в края на пролетта и началото на лятото. (Снимка 24

Обикновена ефегра - *Ephedra distachya* L. (сем. Ефедрови - *Ephedraceae*)

Български народни наименования: ефегра

Наименования в други страни: Русия - Хвойник двуколосковой ; Англия - Great shrubby horsetail; Германия - Gewöhnliches Meertraubchen; Франция - Reisin de mer.

Разпространение: Южна и Източна Европа.

Ботаническо описание: Малко храстче със силно разклонени изправени и прешленести стъбла, високо до 50 см. Листата са 2-4, ципести, сраснали в основата си във вид на влагалище. "Цветовете" са жълти, дребни, еднородни. Мъжките са на групи по много, покрити с дъве ципести листчета, а женските са събрани по дъве на върховете на клонките и са обхванати с 2 до 4 покривни листчета, които при узряването на семената стават месести и червени.

Използваема част: Надземната част

Време за събиране: По време на цъфтежа: май-юни.

Химически състав: Местната ефегра съдържа до 0,28% алкалоиди - главно d-псевдоефедрин, l-ефедрин, метилефедрин, дъбилни вещества, пирокатехини, смоли и др.

Действие: Антиасматично. Стимулант на сърдечно-съдовата система със симпатомиметично действие.

Възбужда центъра на дишането, повишава кръвното налягане, разхлабва бронхиалната мускулатура, разширява зениците.

Българската народна медицина използва билката при задух, копривна треска, бронхит, магарешка кашлица, хрема, ниско кръвно налягане, очни болести, ревматизъм и др. Външно билката се прилага за компреси при кожни обриви и за налагане при възпаление на носната лигавица.

Начин на употреба: 1 супена лъжица от билката се вари 5 мин. В 400 мл вода - максимална дневна доза. Пие се по равни количества три пъти дневно преди храна.

Борови

Таблица за определяне на родовете

1. Листата (иглите) от 2 до 5 събрани в снопчета върху скъсени клонки..... 3.

Pinus - Бор

1 * Листата (иглите) разположени единично по клонките..... 2

2. Листата плоски с две бели восъчни ивици по долната повърхност; шишарките изправени, след узряване на семената опадват люспя по люспя..... 1.

Abies - Ела

2 * Листата ромбоични, жлебовидни или триъгълни без бели ивици по долната повърхност, шишарките увиснали, след узряване на семената опадат цели..... 2.

Picea - Смърч

1. Род ABIES Mill.

Ела

Еднодомни растения с пирамидална корона и вечнозелени плоски игловидни листа с 2 бели восъчни ивици по долната повърхност, разположени в една равнина. Женските шишарки цилиндрични, изправени, след узряване на семената люспите им опадват поотделно. Семето с ципесто крилце. У нас 1 вид.

***Abies alba Mill. - Обикновена ела.** Многогодишно дърво. Среца се като съставна част на гъбовите и буковите гори. Стара планина, Витоша, Западните гранични планини, Беласица, Славянка, Пирин, Рила, Средна гора и Родопите, между 400 и 2000 m н. в. Цъфти в края на пролетта. (Снимка 25)

**Обикновена ела -*Abies alba* Mill.
(сем.Pinaceae - Борови)**

Български народни наименования: арджч, елха, елша, бяла ела, ела, елъ, гребеновидна ела, чам.

Наименования в други страни: Русия - пихта европейская; Англия - fir; Германия - Tanne; Франция - sapin.

Разпространение: Северна и Южна Европа, Европейската част на Русия, Украйна.

Ботаническо описание: Елата е до 65 м високо дърво, със силно развита коренова система. Короната е почти цилиндрична. Клоните са хоризонтално разперени; по долната част на стъблото те отмират рано. Листата са изгести, врязани или заострени на върха, гребеновидно двуредно разположени, с две сребристи ивици отдолу. Листата по плодните клончета стърчат нагоре. Зрелите шишарки са изправени, разположени в пазвите на листата (мъжките и женските върху различни клонки). При узряването те се разрушават люспа по люспа, така че до следващата пролет остават на дървото само техните оси. Семето е обратно конично, със светлокафяв цвят, снабдено с почти 3 пъти по-голямо ръждиво-червеникаво крилце. Цъфти през пролетта, семената узряват през есента. Цялото растение има приятна миризма на балсам.

Използваема част: Иглите, свежите клонки, незрелите шишарки (докакто имат още зелен цвят)

Време за бране: Юни - август.

Химически състав: Цялото растение съдържа смола, в състава на която влизат около 30% етерично масло, към 10% абиетинова киселина, янтарна киселина, горчиви и багрилни вещества и др. Клонките съдържат 0,25-0,70% етерично масло. Състава на етеричното масло влизат сантен, алфа-пипен, камфен, бета-пипен, лимонен, оцимен, р-цимол, борнилацетат, лауралдехид, децилалдехид, ексквиптерпен и др. Листата (иглите) съдържат катехинови танини, токоферол (витамин Е), витамин С и др. Семената съдържат 1,8% етерично масло, в състава на което влизат лимонен, 1-алфа-пипен и др.

Действие и употреба: Клонките, иглите и семената на елата в свежо състояние намират приложение в нашата народна медицина при заболяване на дихателните органи и при изтощен организъм след боледуване.

Етеричното масло се употребява за освежителни бани.

Декоративно растение.

Начин на употреба: Дрогата се нарязва ситно и със захар се сварява на сироп, от който се пие по 1 супена лъжица 3-4 пъти на ден

Използване на билката в Българската народна медицина, лечителско изкуство и традиция: Обикновената ела (*Abies alba* Mill.) според народните вярвания елата е прокълната дърво, защото не се е поклонила на Св. Богородица: произлязла е от девойка, разделена от любимия си.

Мястото около елата е опасно - там си почиват самодивите, събират се дяволите да се съветват с тартора си. Лошото място е и локвите около изкъртените гънери на елови дървета.

В Малко-търновско се вярва, че лековитостта на целебните изворчета идва от растящите наоколо ели.

За лек от елата се ползват пълките, смолата (чамсакъз-тур.), кората, листата (иглите) и шишарките. Отвара от елови пълки (или ракиен из-

влек) има потогонен, пикочогонен и възбуждащ ефект; такава отвара помага и при лошо храносмилане, сух корем (сърцебол) и кашлица. При кървав грисък се гълтат с вода цели зърна от смола на ела. Смолата още се ползва за мазане при рани и като съставка в мехлеми за тях. Настойка от смола в зехтин помага при вътрешни болести.

Чай от кората и листата на елата с вода или вино се ползва за пиене или промивка при живеница, гърлица, скарлатина, рани, цирей. При маясъл (хемороиди) се пие по 1 винена чашка, един час преди хранене студена прецедена отвара от 20-30 шишарки от елха, врели 20 мин. в половин литър вода. При същото страдание се ползва и мехлем приготвен от чисто масло, чам-сакъз (смола) и восък. Със смес от елова смола, олио и восък се мажат цирей, за да пробият. С елови клонки се опушват помещения, в които лежат болни.

2. Pog PICEA A. Dietr.

Смърч

Еднодомни дървета с пирамидална корона и вечнозелени игловидни, жлебовидни листа, разположени поединично спирално или почти в два реда. Женските шишарки цилиндрични, увиснали, след узряване на семената опадват цели. Семето с ципесто крилце. У нас един вид.

***Picea abies (L.) Karts. - Обикновен смърч.**
Многогодишно дърво. Образува самостоятелно обширни гори или влиза в състава на иглолистно-букови гори. Стара планина, Витоша, Западните гранични планини, Беласица, Славянка, Пирин, Рила, Средна гора и Родопите, между 1400 и 2000 м н. в. Живее 300-500 години, понякога и повече. Цъфти в края на пролетта. (Снимка 26)

**Обикновен смърч - Picea abies (L.) Karts.
(сем. Pinaceae - Борови)**

Български народни наименования: европейски смърч, обикновен смърч, смърч, червена ела.

Наименования в други страни: Русия - ель обыкновенная; Англия - pog-
way spruce; Германия - Fichte; Франция - faux sapin.

Находища: В Северна и Средна Европа, Европейската част на Русия, на
югозапад и на юг до Пиренеите, Алпите, Тирол, Карпатите, Балканският
полуостров.

Ботаническо описание: Смърчът е до 50 м високо, красиво дърво. Ко-
роната е конусовидна, с хоризонтално разположени или увиснали клони. Ко-
рата на по-младите дървета е сиво-зелена, а в последствие тя става тъм-
но-синя или червено-синкава, напукана. Пъпките са яйцевидно конични, за-
острени, сиво-кафяви. Върхните пъпки са покрити със спирално завити
игли. Листата (иглите) са лъскави, ярко-зелени до тъмозелени, единични,
четириръбести, в прорез ромбични, до 3 см дълги, до 1,5 мм широки, спи-
рално разположени поединично на гъсто по младите клонки. Мъжките ши-
шарки са разположени по единично в пазвите на листата. Микроспорофи-
лите са с два прашника. Поленовите зърна в летателни мехурчета. Жен-
ските шишарки са виолетови, червени или зеленикави. Те се развиват по-
единично по върха на короната, в краищата на клоните от предишната
година. Отначало (преди опрашването) те са изправени, след опрашване-
то увисват надолу, като остават увиснали по дървото дълго време. Ши-
шарковите люспи са гладки, кожести, светло-или червено-кафяви. Семето
е сиво-кафяво, 4-5 мм дълго, със светлокафяво, до 15 мм дълго крило. Дър-
весината е белезникава или светло-жълтеникава. Сенкоиздържливо расте-
ние.

Използваема част: дървесина, кора, млади клонки и гр.

Време за бране: през цялата година.

Химически състав: Кората съдържа дъбилни вещества, балсам и гр.
Дървесината съдържа комплицирана смес от най-различни органични съе-
динения, а също и арабосилоуронид, в състава на който влизат уронова
киселина и остатък от арабофуранози. Иглите и листните клонки съдър-
жат етерично масло. В състава на шишарките влизат борнилацетат и
други естери. Семената съдържат бързо изсъхливо тлъсто масло, суров
протеин, безазотни екстрактни вещества.

Употреба: Дървесината се използва за получаване на медицински въглен
на прах (Carbo activatus), който се употребява като абсорбционно сред-
ство и като противоотрова при отравяне с алкалоиди и фосфорни съеди-
нения. От кората се получават дъбилни материали, които се прилагат за
получаване на медицински катран, колофон, дървесинен оцет. От балсамът
се получава терпентиново масло.

Народната медицина използва младите клонки на растението, които се
събират заедно с пъпките, нарязват се още свежи и се сварява със захар
сироп, който е ефикасно средство против кашлица и други възпаления на
дихателните пътища, също при рахит, скорбут и гр. Извлекът от иглите,
на растението свежо състояние се прибавя във водата за къпане на де-
цата за освежаване и разни екземи.

Етеричното масло получено от растението се употребява в медицина-
та, парфюмерията и козметиката. При сухата дестилация на дървесина-
та се получават редица важни за медицината суровини, като смола, тер-
пентин, колофон и гр.

Медоносно растение.

Едно- или двудомни дървета или храсти с разперена корона и вечнозелени листа, събрани в сночета по 2-5 върху скъсени клонки. Женските шишарки яйцевидни или продълговати, разположени по върховете на клоните, насочени встрани или надолу. Семето с ципесто крилце. У нас 5 вида.

Таблица за определяне на видовете

1. Листата тънки, нежни, светлозелени, събрани в сноче по 5; женските шишарки продълговати..... 3.

Pinus peuce - Бяла мура

1 * Листата дебели, твърди тъмнозелени, събрани в сноче по 2; женските шишарки яйцевидни..... 2

2. Храсти с полегнали клонки (рядко ниски дървета); листата тъмнозелени; шишарките тъпи, до 4 см дълги.....1.

Pinus mugo - Клек

2 * Дърветата с разперена корона; листата сиво-зелени, шишарките остри, по-дълги от 4 см..... 3

3. Листата 8-16 см дълги; шишарковите люспи отвън смолисто-черни, отвътре светлокафяви 2.

Pinus nigra - Черен бор

3 * Листата 3-7 см дълги; шишарковите люспи отвън и отвътре светлокафяви..... 4.

Pinus sylvestris - Бял бор

1. **Pinus mugo Turra - Клек.** Многогодишни храсти или по-рядко ниски дървета. Широко разпространени във високопланинските пояси, между 1700 и 2300 м н. в. Цъфти в края на пролетта и началото на лятото.

2. **Pinus nigra Arn. - Черен бор.** Многогодишно дърво. Вирее главно по варовити почви в предпланинските и планински пояси между 700 и 1600 м н. в. Цъфти в края на пролетта и началото на лятото.

3. **Pinus peuce Griseb. - Бяла мура.** Многогодишно дърво. Образува общества в нашите планини, между 1200 и 2200 м н. в. Терциерен реликт и балкански ендемит.

4* **Pinus sylvestris L. - Бял бор.** Многогодишно дърво. Образува обширни гори или участва в състава на широколистни и смесени излоистни гори, от 1000 до 2200 м н. в. Лечебно! (Снимка 27)

Използване на билката в Българската народна медицина, лечителско изкуство и традиция:

Белият бор - *Pinus sylvestris* L. се смята за лошо дърво - в него се крие Дяволът, когато Господ го подгони. (Н.В.Ц. Симеон Сакс-Куборга за няколко години масово изсече и белият бор в полите на Рила и Дяволът гнес няма къде да се крие, затова започна активно да се крие в градовете, най-вече в София. Това, което направи Н.В.Ц. едва ли ще му бъде простено от Дявола някога. - б.а.) Белият бор е зелен и през зимата защото Дяволът седи под него и чака да цъфне и върже плод. Под бора си почиват и Самогвите.

Бориката не се пали от гвете стани едновременно, защото запалена така се явява като инструмент на Чумата.

При мрачасване (плач) на пеленаче, свежървата запалва у дома седем борини и ги хвърля по посока на огъня, разпален от орачи, наричайки: "На ти плач, дай ми мират."

При главоболие се прави кръвопускане за изтегляне на лошата кръв: върху предварително порязани места по тялото на болника се захлупват кравешки рогове, във всеки от които предварително е слагана по малко гореща борина.

Страдащият от припадничева болест се напушва (накадява) под запалени с борина кълчица.

Сърбящи обриви се горят с борина.

Често уриниране се лекува с лежане върху затоплени чамови гъски.

Боровата дървесина и кора са в състава на отвари за жабурене при нежит и зъбобол и за пиене при сърцебол.

С отвара от борови клонки се правят бани при ревматизъм. Отварата от пъпки на бор се ползва при трудно уриниране, лошо храносмилане, стомашна язва, кашлица.

Отвара от млади борови връхчета помагат при кашлица, бронхит, сварени в мед млади шишарки помагат при задух.

Отвара от зелени борови шишарки се пие при разстройство и туберкулоза (охтика).

Мъзга от бор пият туберкулозните.

С борова смола се мажат цирей и наранени ходила, използва се и за превързване на трудно зарастващи прорезни рани (след промиване със смрадлика).

Боровата смола се гори и накадяват ушите при ухабол, няколко зърна приети вътрешно предпазват от холера, стрита на прах боровата смола влиза в състава на мехлеми.

Възпалено места се нагрива със смес от олио, восък и борова смола, за да пробие навън гнойта.

Напукани пети и рани от изгаряне и попарено се намазват с борова смола.

С боров катран се опушват помещения за пречистване на въздуха; с него се запълват проядените зъби. Катран размесен с прясно мляко се пие при охтичива (туберкуозна) кашлица. Катранът влиза в състава на мехлеми за рани при хора и животни, на мехлеми за намазване при косопад и ревматизъм.

В смес със животинска мас, катранът се ползва за мазане при ревматизъм, сърбежи, краста, маясъл, живеница, цирей, въшки, дървеници, лишеи.

Семейство TAXACEAE

Тисови

Род TAXUS L.

Тис

Двудомни ниски гървета с вечнозелени линейно ланцетни, плоски, единични или спирално разположени по клонките листа. Мъжките шишарки единични в пазвите на листата, съставени от десетина тичинки; женските - от 6 люспени листчета. Семето сферично, частично обхванато от месеста червена обвивка (арилус), сладка на вкус и ядивна. У нас един вид.

***Taxus baccata L. - Обикновен тис.** Многогодишно ниско гърво. Расте из сенчестите планински гори главно със северно изложение, от 200 до 1700 m н.в. Цъфти през лятото. Отровно! - с изключение на червената месеста обвивка (арилуса). (Снимка 28)

Семейство CUPRESSACEAE

Купарисови

Род JUNIPERUS L.

Хвойна, Смирка

Двудомни храсти или едnodомни гървета с изправени или полегнали стъбла, с вечнозелени изловидни или люсповидни листа, разположени поединично или по 3 в прешлени. Мъжките шишарки съставени от голям брой люсповидни тичинки; женските - от 3 или повече люспи, които след узряване стават месести и се сливат помежду си, като образуват сферично плоче - галбула. У нас 5 вида.

Таблица за определяне на видовете

1. Месестите шишарки (галбулите) червено-кафяви без восъчен налеп; листата отгоре с изпъкнала средна жилка, от двете и страни с белезникави ивици..... 2.

***Juniperus oxycedrus* L. - Червена хвойна**

1 * Месестите шишарки (галбулите) синкаво-черни, покрити с белезникав восъчен налеп; листата отгоре без изпъкнала средна жилка, по средата с 1 белезникава ивица..... 1.

***Juniperus communis* L. - Обикновена хвойна**

1* *Juniperus communis* L. - Обикновена хвойна. Многогодишен храст. По сухите и каменливи склонове, скали и храсталаци, по рядко в широколистни или излолистни гори в цялата страна, от 200 докъм 1700 m н.в. Цъфти през пролетта. Лечебно! (Снимка 29)

2. *Juniperus oxycedrus* L. - Червена хвойна. Многогодишен храст. По сухите и припечни каменливи предпланински склонове и храсталаци в цялата страна, докъм 1700 m н.в. Цъфти през пролетта.

Използване на билката в Българската народна медицина, лечителско изкуство и традиция: Обикновена хвойна - *Juniperus communis* L. и Червена хвойна - *Juniperus oxycedrus* L. (аргъч, боровица, клек, смирка) С помощта на две сухи хвойнови гървета обредно се добива нов (жив) огън - на големи християнски празници, при основаване на ново селище, а също при опасност от епидемии по хората и животните.

През мръсните дни за предпазване от злите сили, на вратите прозорците и комина се поставят хвойнови клонки.

От хвойнови клонки българо-мохамеданите (местно българско население в различни райони на Родопите, потурчено насилствено с кръв по време на петвековното "турско присъствие" един път и втори път - в края на 21 век, отново потурчено от емисарите на г-н Аамед Доган - б.а.) в Източните Родопи палят пасхални огньовете (обичаят Паскале), през които прекарват добитъка за здраве. Огънят се прескача и от хората за да не ги богат тръните по краката, да не ги халят змиите и да се осигури плодovitост на домашните животни. Хвойновите огньовете в Родопите се прескачат и на Гергьовден - за предпазване от змии, вълци и природни действия. Някъде се палят такива огньовете и по дворовете; докато трае прескачането в тях се пеят яйца, които после децата изязждат.

Страдащите от горска майка (често плачливи през нощта деца) се накадяват с изгорена върху керемида овча вълна с хвойнови иглички в нея (със съответното баяно).

Сурови плодове от хвойна (от 2 до 10 броя дневно), като и чай от тях се приемат при: трудно уриниране, болки в стомаха и бъбреците, червен вятър, подагра, маясъл (хемороиди), кожни обриви, пясък и камъни в пикочния мехур и бъбреците, лош дъх, киселини, сух корем, настинка, воднянка, шарка, треска, за пречистване на кръвта и подобряване на храносмилането. С отвара от плодовете на хвойна се правят промивки при сугреби, а също и инхалация при кашлица и задух.

При маясъл (хемороиди) се пие отвара от плодовете на хвойна във вино и ракия.

С плодовете на хвойна се накадяват помещения за пречистване на въздуха.

Стритите на прах заедно с листата и върхчетата на планинският клек се употребяват за гаргара, а също и за лечение на клинави жени (проблеми при менструалния цикъл), чрез промивки и пиене.

Смес от счукани хвойнови зърна и мед помага при проблеми в зъчния мехур.

Отвара от млади хвойнови клонки и листа се ползва като слабително.

на растителни продукти с български и латинските наименования, използвани в рецептите при лечение на заболяванията с методи от Българската народна медицина, Лечителското изкуство и Духовната медицина.

А

Авран, сиротица (*Gratiola officinalis*)
 Агримония, камшик, охмивче, чичак (*Agrimonia eupatoria*)
 Айважица, хаваджица (*Alkanna tinctoria*)
 Азмацук, гув кервиз (*Anthriscus cerefolium*)
 Акация (бяла), салкър (*Robinia pseudoacacia*)
 Акорус, блатен аир (*Acorus calamus*)
 Алабаш, гулия (*Brassica oleracea*)
 Алое, саръ-сабур, трионче (*Aloe arborescens*)
 Алпийска роза (*Rhododendron myrtifolium*)
 Алтея, бяла ружа (*Althaea alba*)
 Алтънче (*Chrysosplenium alternifolium*)
 Анасон (*Pimpinella anisum*)
 Анасон гув (*Pimpinella saxifraga*)
 Ангинария (*Cynara cardunolus*)
 Ангелика (*Angelica archangelica*)
 Аптекарска копър, феникул (*Foeniculum officinale*)
 Арабски език, галак (*Opuntia vulgaris*)
 Арника (*Arnica montana*)
 Аспург (*Carthamus lanatus*)
 Афион, градински мак (*Papaver somniferum*)

Б

Бабини зъби (*Tribulus terrestris*)
 Бабин косъм (вж. розмарин)
 Бабина гушица (вж. мащерка)
 Бабини гниди, попова лъжичка (*Thlaspi arvense*)
 Бабино грозде, тлъстуца (*Sedum maximum*)
 Бабице, бабун, какул (*Salvia verticillata*)
 Бабуляк, речно великденче (*Veronica beccabunga*)
 Бабяк, лопен, лупен, овча опашка (*Verbascum thapsiforme*)
 Бадем сладък (*Amygdalus communis*)
 Баргун (*Asphodelus albus*)
 Батурче (*Cyclamen neapolitanum*)
 Бакла (*Vicia faba*)
 Банюв бурен, гув слънчозглед (*Doronicum columnae*)
 Безсмъртниче (*Xeranthemum annuum*)
 Белагона (*Atropa belladonna*)
 Белонога, сапунче (*Saponaria officinalis*)
 Бенедиктински трън, камилски трън, пресечка (*Cnicus benedictus*)

Биволски език, Волски език (*Scolopendrium vulgare*)
Биволче, матул (*Datura stramonium*)
Блатен аир (Вж. акорус)
Блатняк, разгон (*Caltha palustris*)
Блян, попадиина (*Hyoscyamus niger*)
Боб, фасул (*Phaseolus vulgaris*)
Богородиче (*Calamintha officinalis*)
Богородиче, богородична трева (*Acinos saueolens*)
Богородиче, скално мризливче (*Acinos arvensis*)
Богородичен (Венерин) косъм, чернокок (*Adiantum capillus veneris*)
Богородична лъжичка, горчивче (Вж. Водна гетелина)
Богородична ръка (*Gymnadenia conopsea*)
Богородична ръчица, просфорник (*Abutilon avicenne*)
Богородична ръчица, ерихонска роза (*Anastatica hierochutica*)
Боглика, марубиум, пчелинок (*Marrubium vulgare*)
Божко гръвце, туя (*Thuja orientalis*)
Божур градински (*Paeonia albiflora*)
Божур червен (*Paeonia peregrina*)
Бор бял (*Pinus sylvestris*)
Боровинки червени, брусници (*Vaccinium vitis idaea*)
Боровинки черни (*Vaccinium myrtillus*)
Борчак (*Vicia cracca*, *Vicia ervilia*)
Босилек (*Ocimum basilicum*)
Бреза (*Betula pendula*)
Брей (*Tamus communis*)
Брош, бояджийски брош (*Rubia tinctorum*)
Бръмбарче, пчелица (*Ophris scolopax*)
Бръшлян, сармашик (*Hedera helix*)
Брюкселско зеле (*Brassica oleracea*)
Бряст (*Ulmus campestris*)
Бугарица (*Galeopsis ochroleuca*)
Буграк (*Xanthium strumarium*)
Бук обикновен (*Fagus sylvatica*)
Бук източен (*Fagus orientalis*)
Бутурчу, гива циклама (*Cyclamen hederifolium*)
Бучиниш, цуцулига (*Conium maculatum*)
Бъз черен, свирчовина (*Sambucus nigra*)
Бъзак, бъзей, бъзовина, полски бъзак (*Sambucus ebulus*)
Бърдошка (Вж. синя злъчка, цикория)
Бълвен корен (*Serphalis ipercaciana*)
Бърдун (*Asphodelus albus*)
Бял бор (*Pinus sylvestris*)
Бял глог (*Crataegus monogyna*)
Бял замбак, перунука (*Iris florentina*)
Бял имел, имел (*Viscum album*)
Бял (градински) крем (*Lilium candidum*)
Бял очибелец (*Potentilla alba*)
Бял равнец, хилядолистник (*Achillea millefolium*)
Бял слез (*Malva rotundifolia*)
Бял смил (*Antennaria dioica*)
Бял трън, ветрогон (*Eryngium campestre*)

Бял ясен, мъжгрян (*Fraxinus ornus*)
Бяла бреза (*Betula alba*)
Бяла градинска (лекарска) ружа (*Althaea rosea*)
Бяла дъвка (*Gnaphalium dioicum*)
Бяла ела (*Abies alba*)
Бяла метла (*Cytisus albus*)
Бяла рага, погрумиче (*Anthemis nobilis*)
Бяла ружа (Вж. алтея)
Бяла (сребриста) върба (*Salix alba*)
Бяла (сребриста) топола (*Populus alba*)
Бял крем, замбак (*Lilium candidum*)
Бяло лале, нарцис (*Narcissus poeticus*)
Бяло подъбиче (*Teucrium polium*)
Бясно дърво, тилилей (*Daphne mezereum*)

B

Валериана, гулянка, комешко биле (*Valeriana officinalis*)
Варзия (*Tamarindus indica*)
Ведрица, кангулка (*Aquilegia nigicans*)
Великденче лечебно (*Veronica officinalis*)
Великденче листогелно (*Veronica austriaca*)
Великденче речно (*Veronica beccabunga*)
Великденче класовидно (*Veronica orhidea*)
Вербинка, желязна трева (*Verbena officinalis*)
Ветрогон (Вж. бял трън)
Винена лоза (*Vitis vinifera*)
Винобой (*Phytolacca decandra*)
Винче (*Anchusa officinalis*)
Вишня (*Prunus officinalis*)
Водна гетелина (*Menyanthes trifoliata*)
Воден пипер, лютивче, маясьлче, пипериче (*Polygonum hydropiper*)
Водна лилия (*Nymphaea alba*)
Водна леща, плавец (*Lemna minor*)
Водна роза, русалка (*Nymphaea alba*)
Воловодец, бяла синя кутка (*Orobancha alba*)
Волски език (Вж. биволски език)
Вранилова трева, риган (*Origanum majorana*)
Вранско око, гарваново око (*Paris quadrifolia*)
Вратига (*Tanacetum vulgare*)
Вълча ябълка (*Aristolochia clematitis*)
Върба червена (*Salix purpurea*)
Върба бяла (*Salix alba*)
Върба плачеща (*Salix babylonica*)
Върба крехка - сорзун (*Salix fragilis*)
Върба кошничарска (*Salix viminalis*)
Върба - ива (*Salix saprea*)
Върболист, блатия (*Lythrum salicaria*)
Върбинка, върбина (*Verbena officinalis*)
Вятърничева трева (*Jasione montana*)

Габър бял (*Carpinus betulos*)
Габър клечат (*Carpinus orientalis*)
Галега, дибо салкѝмче (*Galega officinalis*)
Гарвански лук (*Omithogatum nanum*)
Гергевденче, самобайка, урбаличе (*Glechoma hederacea*)
Гергевкая, кръстато енѝовче (*Cruciata laevipes*)
Гергина (*Dahlia variabilis*)
Главоch (*Anthemis*)
Глистна трева, глиставче (*Artemisia cyna*)
Глог червен (*Crataegus monogyna*)
Глог черен (*Crataegus pentagyna*)
Глушина (*Vicia grandiflora*)
Глухарче, глушило, пагука (*Taraxacum officinale*)
Гомнер (*Salvia protensis*)
Горешник, срезник, огничеѝ бурен (*Ajuga chamaepitys*)
Горешник, петнис (*Ajuga laxmanni*)
Горешник, пѝлзящ (*Ajuga reptans*)
Гороцѝвет, жѝлт божур, слету коса, кану коса (*Adonis vernalis*)
Горска арника (*Arnica montana*)
Горска ружа (*Althaea cannabina*)
Горска чубрица (*Satureja montana*)
Горски енчец (*Solidago virga aurea*)
Горчиѝ бадем (*Amygdalus communis amara*)
Горчиѝ корен, жѝлта минтяѝа, горчиѝа минтяѝа (*Gentiana lutea*)
Горчиѝка, росопас (*Fumaria officinalis*)
Горчиѝче (ѝж. богородична лѝжичка)
Градинска лобода (*Artiplex hortense*)
Градинска ружа (*Althaea rosea*)
Градинска чубрица (*Satureja hortensis*)
Градински гѝюзум (*Mentha viridis*)
Градински мак (*Papaver somniferum*)
Градинска маргаритка (*Chrysanthemum partenium*)
Градински чай, мезлеке (*Salvia officinalis*) (ѝж. и какула)
Грах (*Pisum sativum* L.)
Грашица, ѝятърничеѝа треѝа (*Onobrychis lasiostachya*)
Грозде (*Vitis vinifera*)
Грозде френско, касус (*Ribes nigrum*)
Груха, кресен (*Nasturtium officinale*)
Грѝмотрѝн, шилобог (*Ononis spinosa*)
Грѝмотрѝн, глоготрѝн (*Ononis hircina*)
Грѝца копрѝѝа (*Urtica urens*)
Грѝцко сено, камилско сено (*Trigonella foenum graecum*)
Гулия, земна ябѝлка (*Helianthus tuberosus*)
Гушерче, диѝа кошничка (*Thalictrum aquilegifolium*)
Гѝлѝбови очички, страхливче (*Anemone hepatica*)
Гърлица, маяслиѝа треѝа (*Limonium vulgare*)
Гърличе, живѝниче, пачи крак (*Scrophularia nodosa*)
Гърличе, свински язого (*Chenopodium virgatum*)

Дафиново гърво (*Laurus nobilis*)
Дебела мара, тлъстига (*Sedum maximum*)
Дебелец, гебела мара (*Sempervivum leucanthum*)
Дебелец, ушница (*Sempervivum erythraeum*)
Дебрянка, саникел (*Sankula europaea*)
Девесил (*Heracleum sphondylium*)
Детелина, полска детелина (*Trifolium arvense*)
Детелина, жълта детелина (*Trifolium aureum*)
Детелина, трилистник (*Trifolium pretense*)
Детелина, пълзяща детелина (*Trifolium repens*)
Детелина, звездел, алпийска детелина (*Trifolium alpestre*)
Джоджен (*Mentha spatica*)
Диш анасон (*Pimpinella saxifraga*)
Диш босилек (*Calamintha officinalis*)
Диш карамфил (*Dianthus superbus*)
Диш кестен (*Aesculus hippocastanum*)
Диш копър, лекарски фенукъл, смингух (*Trigonella foenum graecum*)
Диш мак (*Papaver rhoeas*)
Диш пелин (*Artemisia vulgaris*)
Диша върба, прасковице (*Polygonum persicaria*)
Диш мюмюн, жълт отрег (*Ligularia glauca*)
Диша красавица, нупонче (*Echeallium elaterium*)
Диша лобода (*Atriplex rosea*)
Диша мащерка (*Thymus serpyllum*)
Диша ружа (*Althaea officinalis*)
Диша теменуга (*Viola canina*)
Диша тиква (*Bryonia alba*)
Диша чубрица (*Satureja kitaibellii*)
Диша шипка (*Rosa canina*)
Дилянка (вж. валериана)
Динка, лечебна гинка (*Sanguisorba officinalis*)
Диня (*Citrullus vulgaris*)
Домат червен (*Solanum lycopersicum*)
Домат син, син патладжан (*Solanum melongena*)
Драка (*Paliurus aculeatus*)
Дребен пелин (*Filago germanica*)
Дребна копрува (вж. гръцка копрува)
Дрисливче (*Pulicaria vulgaris*)
Друмиче, орехче, тъжник (*Spiraea ulmaria*)
Дрян обикновен (*Cornus mas*)
Дрян кучешки (*Cornus sanguinea*)
Дъб, паламуг (*Quercus aegilops*)
Дъб летен (*Quercus robur*)
Дъб цер (*Quercus cerris*)
Дъб зимен (*Quercus dalechampii*)
Дъб, пърнар (*Quercus coccifera*)
Дъбиче, подъбиче (*Teucrium chamaedrys*)
Дюла (*Cydonia oblonga*)
Дяволска уста, гомашна копрува (*Leonurus cardiaca*)

Евкалипт (*Eucalyptus globulis*)
 Ела, ела бяла (*Abies alba*)
 Ела червена (*Picea excelsa*)
 Елха, елша (*Alnus glutinosa*)
 Еньово цвете, еньовче (*Galium cruciatum*)
 Еньовче, енево цвете (*Galium verum*)
 Еньовче, бяло еньовче (*Galium album*)
 Ечемик (*Hordeum vulgare*)
 Ефразия, очанка (*Euphrasia officinalis*)

Жаблек (*Galega officinalis*)
 Жабория (вж. бабино грозде)
 Живениче, заушки, усойче (*Prunella vulgaris*)
 Живиница, живениче (*Scrophularia umbrosa*)
 Живиница, живениче, коленчесто (*Scrophularia nodosa*)
 Живиница, живениче, кучешко (*Scrophularia canina*)
 Живовляк теснолистен (*Plantago lanceolata*)
 Живовляк широколистен (*Plantago maior*)
 Жълт божур (вж. гороцвет)
 Жълт замбак, перуника (*Iris pseudacorus*)
 Жълт кантарион, звъника, посечено биле (*Hypericum perforatum*)
 Жълт равнец (*Achillea clypeolata*)
 Жълт салеп (*Orchis pallens*)
 Жълт смил (*Helicrhysum arenarium*)
 Жълта боя, зърнавец (*Carthamus tinctorius*)
 Жълта излика (*Primula suaveolens*)
 Жълта комунига, комунига (*Melilotus officinalis*)
 Жълта лайкучка (*Anthemmis tinctoria*)
 Жълта ружа, календула, невен (*Calendula officinalis*)
 Жълта тинтява (вж. горчив корен)
 Жълтениче, змийско мляко, прашивец, росамян (*Chelidonium majus*)
 Жълтурче, блатняк (*Caltha palustris*)
 Жълтурче, лютиче (*Ranunculus ficaria*)
 Жълта ружа, календула (вж. невен)
 Жълта тинтява (вж. горчив корен)
 Жълтениче, змийско мляко, прашивец, росамян (*Chelidonium majus*)
 Жълтурче, блатняк (*Caltha palustris*)
 Жълтуга бояджийска (*Genista tinctoria*)
 Жълтуга, прещип (*Chamaespartium sagittale*)
 Жълтурче, лютиче (*Ranunculus ficaria*)

Загърличе (*Siler trilobum*)
 Загърличе, губусил (*Laser trilobum*)
 Заешки уши (*Scabiosa sicula*)

Зайча стъпка, калеш, грагско омайниче (*Geum urbanum*)
Зайча сянка, спаржа (*Asparagus officinalis*)
Замбак егър, перуника (*Iris germanica*)
Зановец бял (*Chamaecytissus albus*)
Зановец космат (*Chamaecytissus hirsutus*)
Зарастличе, черен оман (*Symphytum officinale*)
Заргичав (*Carcuma longa*)
Зарзала, кайсия (*Prunus armeniaca*)
Зарниче (*Astrantia major*)
Заушки (Вж. живениче)
Захарна метла (*Sorghum saccharatum*)
Звезган (*Lotus corniculatus*)
Звездел (*Medicago orbicularis*)
Звъника (Вж. жълт кантарион)
Звънче, камбанка (*Campanula persicifolia*)
Звънче, вълнеста камбанка (*Campanula lanata*)
Здравец гив зловонен, лазарче (*Geranium robertianum*)
Здравец обикновен, грагински (*Geranium macrorrhizum*)
Здравец, кръвен, клинавче (*Geranium sanguineum*)
Здравец, мъжко клинавче (*Geranium pyrenaicum*)
Зеленика (*Phyllaea latifolia*)
Зеле (*Brassica oleracea*)
Земна ябълка (Вж. гулия)
Зим-зелен, тревист (*Vinca herbacea*)
Зим-зелен, гребен (*Vinca minor*)
Зим-зелен, егър (*Vinca major*)
Златна пръчица (*Solidago virga aurea*)
Златовръх, шапливче (*Rhodiola rosea*)
Змийска хурка, полски хвощ (*Equisetum arvense*)
Змийски език (*Ophioglossum vulgatum*)
Змийско мляко (Вж. жълтениче)
Змиярник, устрелче (*Arum maculatum*)
Зокум, олеандър (*Nerium oleander*)
Зулумбат (*Curcuma zedoaria*)
Зърнавец (Вж. жълта боя)
Зърнастец, франгула (*Rhamnus frangula*)
Зърника (*Rhamnus cathartica*)

Иглика, игличина (*Primula officinalis*)
Иглика грагинска (*Primula acaulis*)
Игловърх, разваленка (*Alyssum alussoides*)
Изсипливче грубовлакнесто (*Herniaria hirsuta*)
Изсипливче голо (*Herniaria glabra*)
Изтравниче, черна панпат (*Asplenium trichomanes*)
Изтравниче, северно изтравниче (*Asplenium septentrionale*)
Имел (Вж. Бял имел)
Имел чер (*Loranthus europaeus*)
Индрише, стамболски здравец (*Pelargonium roseum*)

Ирландски мъх, морски кагаф (*Chondrus crispus*)
Исландски лишей (*Cetraria islandica*)
Исом лекарски (*Hyssopus officinalis*)
Исиом, гжингжифил (*Zingiber officinale*)
Излика, изличина (*Primula officinalis*)
Изсипливче (*Herniaria hirsuta*)
Изтравниче, черна панпам (*Asplenium richomanes*)
Индијско орехче (*Myristica ftagrans*)
Индрише (*Pelargonium roseum*)
Ирландски мъх, морски кагаф (*Chondrus crispus*)
Исландски лишей (*Centraria islandica*)
Исон лекарски (*Hyssopus officinalis*)
Исиох, гжингжифил (*Zingiber officinale*)

K

Кабак, черна топола (*Populus nigra*)
Кабак, бяла топола (*Populus alba*)
Кадънка (*Paraver rhoeas*)
Какула бяла (*Salvia aethiopis*)
Какула стъблообхващаща (*Salvia amplexicaulis*)
Какула сребриста (*Salvia argentea*)
Какула жълта (*Salvia glutinosa*)
Какула горска (*Salvia menorosa*)
Какула наведена (*Salvia nutans*)
Какула (вж. и гвадински чай) (*Salvia officinalis*)
Какула ливадна (*Salvia pratensis*)
Какула мускатна (*Salvia sclarea*)
Какула прешлеста (*Salvia verticillata*)
Какула прътовидна (*Salvia virgata*)
Календула, невен (вж. жълта ружа)
Калеш (вж. зайча стънка)
Калина, снежна китка (*Viburnum opulus*)
Калоферче (*Tanacetum balsamita*)
Каменоломка (*Pimpinella saxifraga*)
Камилек (вж. слез)
Камилски трън (вж. бенедиктински трън)
Камилско сено (вж. гръцко сено)
Камфорово дърво (*Cinnamomum camphora*)
Камшик (вж. агримония)
Камфор (*Cinnamomum camphora*)
Кандилка, кошнички (*Aquilegia vulgaris*)
Кандилче, черна капела (*Ballota nigra*)
Канела, гарчин (*Cinnamomum ceylanicum* Blume)
Капи коса (вж. горогвет)
Карамфил (*Eugenia caryophyllata*)
Карамфил гуз (*Dianthus caryophyllus*)
Картоф (*Solanum tuberosum*)
Катраника (*Artemisia abrotanum*)
Керевиз (вж. целина)

Кестен, гуџ, конски кестен (*Aesculus hippocastanum*)
Кехлибар, янтар (*Succinum*)
Кимион (*Cuminum cuminum*)
Кипарис (*Cupressus sempervirens*)
Кисел трън (*Berberis vulgaris*)
Киселец (*Rumex acetoselia*)
Киселица, щавел (*Oxalis acetoselia*)
Китайски чай (*Thea sinensis*)
Кишник (*Coriandrum sativum*)
Клек (*Pinus montana*)
Клинавче, орлови нокти (*Astragalus glycyphyllos*)
Козя брага (*Oxalis acetosella*)
Коило (*Stipa pennata*)
Кокиче (*Galanthus nivalis*)
Колно цвете, турпа (*Tagetes erecta*)
Комунига бяла (*Melilotus alba*)
Комунига жълта (*Melilotus officinalis*)
Коноп (*Cannabis sativa*)
Конски ребра (*Gaiega officinalis*)
Копитник, обичниче, помайник (*Asarum europaeum*)
Коприва обикновена, гуџа (*Urtica dioica*)
Коприва гръцка (*Urtica urens*)
Копър (*Anethum graveolens*)
Кори от зърнастец (*Cortex frangulae*)
Коча билка (*Nepeta cataria*)
Кошличар (*Ilex aquifolium*)
Кошничарска върба (*Salix viminalis*)
Кошнички (Вж. кангулка)
Комешка опашка (*Stachys itatica*)
Комешки крак (*Antennaria dioica*)
Кошутина, голямо мегуниче (*Melittis melissophyllum*)
Коча билка (*Nepeta cataria*)
Краставица (*Cucumis sativus*)
Кратуна (*Cucurbita lagenaria*)
Крем, крин (*Lilium candidum*)
Кресовник, мокреш (*Cardamine pratensis*)
Кръстатка, спореж (*Senecio vulgaris*)
Круша (*Pyrus pyraeaster*)
Кукла, куклички (Вж. кагънка)
Кукувича прежда (*Cuscuta europaea*)
Кукуряк (*Helleborus odoratus*)
Кумунига, комунига (Вж. жълта комунига)
Кучи език (*Cynoglossum officinale*)
Кучешки кромиг (*Scilla bithynica*)
Къклица житна (*Agrostemma githago*)
Къпина, дяволско грозде (*Rubus caesius*)
Кървавиче, юнашка кръв (*Agrostemma coronaria*)
Кървавиче, горец, пача трева (*Bistorta major*)

Лавангула (*Lavandula vera*)
Лаврошия, зеленука (*Laurocerasus officinalis*)
Лазаркиня миризлива (*Asperula odorata*)
Лазарче (Вж. згравец гув)
Лайка, лайкучка (*Matricaria chamomilla*)
Лайкучка миризлива (*Chamaemelum trichophyllum*)
Лакриц, сладник (*Glycyrrhiza glabra*)
Лале градинско (*Tulipa gesneriana*)
Лапав, лапавец (*Rumex obtusifolius*)
Лапав, бластен (*Rumex palustris*)
Латинка (*Tropaeolum majus*)
Лекарски усон (*Hyssopus officinalis*)
Лен (*Linum usitatissimum*)
Ленивче (*Lysimachia nummularia*)
Лепка, черен бурен (*Galium aparine*)
Леска, лешник (*Corylus avellana*)
Лехусниче, прозорче, сребролистен очибелец (*Potentilla argentea*)
Леща (*Lens esculenta*)
Ливадна орехче (*Filipendula vulgaris*)
Лимба (*Opuntia vulgaris*)
Лимон (*Citrus limonum*)
Лимонче (Вж. маточина)
Луна гребнолистна (*Tilia cordata*)
Луна едролеста (*Tilia platyphyllos*)
Луна бяла, сребърна луна (*Tilia fomentos*)
Лисича опашка, усойниче (*Echium vulgare*)
Лобода (*Artiplex hortensis*)
Лоза гува (*Vitis silvestris*)
Лоза пухомна (*Vitis vinifera*)
Лопен (Вж. и бабък)
Лопен бял (*Verbascum phlomoides*)
Лопен черен (*Verbascum nigrum*)
Лопен мораб (*Verbascum phoeniceum*)
Лузачка (*Dipsacus fullonum*)
Луго биле (*Atropa belladonna*)
Лук кромид (*Allium cepa*)
Лук бял, чесън (*Allium sativum*)
Лук праз (*Allium porrum*)
Лузачка (*Dipsacus sativus*)
Луличка (*Linaria vulgaris*)
Луличка космата, трескава трева (*Linaria spuria*)
Лупен (Вж. бабък)
Лъвска уста, кученце (*Antirrhinum majus*)
Лъжичка (*Cochlearia officinalis*)
Любука, миризлива теменуза (*Viola odorata*)
Любячица, трицветна теменуза (*Viola tricolor*)
Люляк (*Syringa vulgaris*)
Лютивче (Вж. воден пупер)
Лютиче (Вж. и жълтурче)

Лютиче обикновено (*Ranunculus acer*)
Лютиче, разгонка (*Ranunculus ficaria*)
Лютиче пълзящо (*Ranunculus repens*)
Люцерна ливадна (*Medicago sativa*)

Магарешки трън, богил (*Carduus acanthoides*)
Магарешки богил бяловълнест (*Carduus candicans*)
Магарешки богил навеген (*Carduus nutans*)
Магарешки богил маскиран (*Carduus personata*)
Магарешки богил термеров (*Carduus thoermeri*)
Магданоз (мерудяя) (*Petroselinum salivum*)
Маджоран, майоран, риган (*Origanum majorana*)
Майчин лист, сена, синамеку (*Folia sennae; Cassia angustifolia*)
Мак градински (Вж. афион)
Мак гуш (*Papaver rhoeas*)
Македонски чай, пурински чай (*Sideritis scardica*)
Малина (*Rubus idaeus*)
Малка слагка панрам (*Ceterach officinarum*)
Малък медник (*Cerinth minor*)
Мандрагора (*Mandragora officinarum*)
Маргаритка обикновена (*Leucanthemum vulgare*)
Марубиум (Вж. бодлика)
Маруля (*Lactuca sativa*)
Маслина (*Olea europaea*)
Маточина (*Melissa officinalis*)
Мащерка (*Thymus sp. Diversae*)
Маясьлче (Вж. воден пипер)
Медуница, меч пума, мечо цвете (*Pulmonaria officinalis*)
Медуниче (*Melittis melissophyllum*)
Мезлеке (Вж. градински чай)
Мекиш (*Acer tataricum*)
Мелиса (Вж. лимонче)
Мента обикновена, гжогжен (*Menta spicata*)
Мента лютива, юзум (*Menta piperita*)
Мента водна (*Menta aquatica*)
Мента полска (*Menta arvensis*)
Мента дълголистна (*Menta longifolia*)
Мента блатна, бласкун (*Menta pulegium*)
Метла (*Kochia scoparia*)
Метличина, рудика, синецвет, синя метла (*Centaurea cyanus*)
Меча пума (Вж. медуница)
Меча стъпка (*Ajuga reptans*)
Мечи лук (*Allium ursinum*)
Мечи язгури (*Paris quadrifolia*)
Мечкина трева, чемерика (*Veratrum nigrum*)
Мecho грозде, гуша боровинка (*Arctostaphylos uva-ursi*)
Мecho ухо (Вж. бабляк)
Мecho цвете (Вж. медуница)

Мехунка (*Physalis alkekengi*)
 Мехурчесто водорасло (*Fucus vesiculosus*)
 Минзухар жълт (*Crocus moesiacus*)
 Минзухар есенен (*Crocus pallasii*)
 Минзухар, шафран (*Crocus sativus*)
 Миризлива върба (*Elaeagnus angustifolia*)
 Миризлива лазаркиня (*Asperula odorata*)
 Миризлива лобода (*Chenopodium ambrosioides*)
 Мирта (*Myrtus communis*)
 Миши уши, стръвниче (*Hieracium pilosella*)
 Млечка, млечок (*Euphorbia cyparissias*)
 Многомлечник, телчарка (*Polygala amara*)
 Момина сълза (*Convallaria majalis*)
 Момкова сълза (*Polygonatum officinale*)
 Мокреш (вж. кресовник)
 Мокреш обикновен (*Nasturtium officinale*)
 Мокреш горски, глумиче (*Nasturtium silvestre*)
 Мораво рогче, главня (*Secale cornutum*)
 Морач, резене, феникул (*Foeniculum officinale*)
 Морков гиџ, срамниче (*Daucus carota*)
 Морков (*Daucus carota*)
 Морска върба (*Vitex agnus-castus*)
 Морски водорасли (кафяви) (*Fucus vesiculosus*)
 Морски кагауф (вж. ирландски мъх)
 Морски копър (*Crithmum maritimum*)
 Мура бяла (*Pinus peuce*)
 Мускатово орехче (*Myristics moschata*)
 Мутапг, черен синан (*Brassica nigra*)
 Мушкато градинско (*Pelargonium zonale*)
 Мушмула (*Mespilus germanica*)
 Мъждрян, ясен (*Fraxinus ornus*)
 Мъжка (противоглистна) папрам (*Aspidium filix-mas*)
 Мъжко клинавиче (*Sanguisorba officinalis*)
 Мъртва коприва (*Marrubium pergrinum*)
 Мърсиче (вж. медуница)
 Мъртва коприва, бяла (*Lamium album*)
 Мъртва коприва, петниста (*Lamium maculatum*)
 Мъртва коприва, червена (*Lamium purpureum*)

Наваличе, сърповидна папрам (*Pirola rotundifolia*)
 Наметка, огнивиче (*Anagalis arvensis*)
 Напръстник червен (*Digitalis purpurea*)
 Напръстник едроцветен (*Digitalis grandiflora*)
 Напръстник вълнест (*Digitalis lanata*)
 Нар, калинка (*Punica granatum*)
 Нарцис (вж. бяло лале)
 Нарцис жълт (*Narcissus pseudonarcissus*)
 Невен (*Calendula officinalis*)

Нежит (Вж. гебелец)
Ниска хвойна (Juniperus nana)
Нокът, орлов нокът (Lonicera caprifolium)
Нокът, обикновен нокът (Lonicera xylosteum)
Нузла, нузлово биле (Tordylium maximum)

Обичник (Saxifraga rotundifolia) Овес (Avena sativa)
Обичниче (Вж. копитник)
Овча опашка (Вж. бабяк)
Овчарка, чобанка (Petasites officinalis)
Овчарска излука (Cynoglossum officinale)
Овчарска меругия (Thymus acinos)
Овчарска торбица, торбичка (Capsella bursa-pastoris)
Овчарски босилек (Thymus vulgaris)
Овчарско руно (Anemone hepatica)
Овчи чревца (Anagallis arvensis)
Огнивче (Вж. наметка)
Огниче, чубрица речна (Chenopodium botrys)
Огърлица (Вж. цариче)
Омайниче (Вж. зайча стъпка)
Оман бял (Inula helenium)
Оман ливаден, гув оман (Inula britannica)
Оман мечолистен, женска трева (Inula ensifolia)
Оман, бабиче, жалфие (Inula aschersoniana)
Оман, главоч (Inula dysenterica)
Оман, ремата, зеленика (Inula germanica)
Орехче (Вж. глумиче)
Орех (Juglans regia)
Ориз (Oriza sativa)
Орлови нокти (Вж. кленавче)
Орлова папрат (Pteridium aquilinum)
Осика, трепетлика, ясика (Populus tremula)
Оскруша, скоруша (Sorbus domestica)
Острица, шафар (Carex arenaria)
Офика, самогивско дърво (Sorbus aucuparia)
Охтивче (Вж. агримония)
Очанка, очемилка (Вж. ефразия)
Очиболец бял (Potentilla alba)
Очиболец гъши, пачи (Potentilla anserina)
Очиболец сребролистен (Potentilla argentea)
Очиболец, усойна трева (Potentilla cinerea Chais)
Очиболец, очиболец горски (Potentilla tormentilla = Potentilla erecta)
Очиболец блатен (Potentilla palustris)
Очиболец планински, почугиче (Potentilla recta)
Очиболец пълзящ, гърличева трева (Potentilla reptans)
Очиболец скален, загърличе (Potentilla rupestris)

Паламуга, вълчец (*Cirsium vulgare*)
Памук, бубак (*Gossypium hirsutum*)
Папрат мъжка (Вж. мъжка папрат)
Папрат орлово (*Pteridium aquilinum*)
Папрат смърчова, Вуретка (*Gimnocarpium dryopteris*)
Парички (*Bellis perennis*)
Патладжан, син домат (*Solanum melongena*)
Пача трева, пачина (*Polygonum aviculare*)
Паче гнездо (*Anchusa officinalis*)
Пачи крак (Вж. зърличе)
Пачи очоболец (*Potentilla anserina*)
Пелин бял, обикновен (*Artemisia absinthium*)
Пелин градински (*Artemisia abrotanum*)
Пелин, кампанука (*Artemisia alba*)
Пелин едногодишен (*Artemisia annua*)
Пелин полски (*Artemisia campestris*)
Пелин, глистна трева (*Artemisia cina*)
Пелин, боже гърво (*Artemisia cobellii*)
Пелин, естрагон (*Artemisia dracunculus*)
Пелин метловижен (*Artemisia scoparia*)
Пелин приморски (*Artemisia maritima*)
Пелин понтийски, черноморски (*Artemisia pontica*)
Пелин, русание (*Artemisia vahlana*)
Пелин гив (*Artemisia vulgaris*)
Пеперуда (*Papaver rhoeas*)
Перуника, ирис (Вж. и жълт замбак)
Перуника бяла (*Iris florentina*)
Перуника синя (*Iris germanica*)
Перуника блатна (*Iris pseudacorus*)
Перуника тревовидна (*Iris graminea*)
Петльови гащи (*Coridalis*)
Петопръсник (Вж. очоболец)
Петров кръст, крем (*Lilium martagon*)
Петров кръст (*Paris quadrifolia*)
Пикливче (*Euclidium syriacum*)
Пипериче, (Вж. воден пипер)
Пипериче обикновено (*Persicaria maculata*)
Пипериче водно (*Persicaria hydroipiper*)
Пипонче (Вж. гива краставица)
Пирей (*Agropyron repens*)
Пирински чай (Вж. македонски чай)
Писанка, съсънка (*Pulsatilla vulgaris*)
Пищялка, лечебна пишялка (*Angelica archangelica*)
Пищялка горска (*Angelica sylvestris*)
Пиявец, червен пирей (*Lolium perenne*)
Плавец (Вж. водна леща)
Плавун, плаун (*Lycopodium clavatum*)
Пламък (*Salvia splendens*)
Планинска излика (*Primula elatior*)

Плюскавиче обикновено (*Silene vulgaris*)
Плюскавиче ушно (*Silene otites*)
Плюскавиче (*Nymphaea alba*)
Повеи (*Clematis vitalba*)
Повеица (*Convolvulus arvensis*)
Погбел (*Tussilago farfara*)
Погрумиче (Вж. бяла пага)
Погсунка (*Heliotropium europaeum*)
Погъбиче (Вж. гъбиче)
Погъбиче бяло (*Teucrium polium*)
Погъбиче червено (*Teucrium chamaedrys*)
Погъбиче планинско (*Teucrium montanum*)
Погъбиче чесново (*Teucrium scordium*)
Полски хвощ (*Equisetum arvense*)
Полско великденче, симен синчец (*Veronica agrestis*)
Понагулка (Вж. блян)
Пореч (*Urtica officinalis*)
Посечено биле (Вж. жълт кантарион)
Потайник (Вж. копитник)
Поточарка, пореч (*Nasturtium officinale*)
Почугиче (Вж. лехусниче)
Пощениче, хълмова лазаркия (*Asperula montana*)
Прасковиче (Вж. гива върба)
Прашивец (Вж. жълтениче)
Пресекниче (*Polygonatum officinalis*)
Пресечка (Вж. бенедиктински трън)
Прецип (*Genista sagittalis*)
Приленка, сама кумка (*Viscaria vulgaris*)
Пришница, черноглавка (*Prunella vulgaris*)
Пробитиче (*Hyoscyamus maculata*)
Прозорче, прозориче (Вж. лехусниче)
Пролез, татарски босилек (*Mercurialis annua*)
Пролез, огврат (*Mercurialis ovata*)
Пропадниче (*Pedicularis palustris*)
Просо (*Panicum miliaceum*)
Прострел, синя тинтява (*Gentiana cruciata*)
Противог листна напрат (Вж. мъжка напрат)
Птиче просо, белоочница полска (*Buglossoides arvensis*)
Птиче просо, белоочница виолетова (*Buglossoides purpureocaerulea*)
Пупалка, магарешка трева (*Oenothera biennis*)
Пуплива трева, триния (*Trinia glauca*)
Пчелник обикновен (*Marrubium vulgare*)
Пшеница, жито (*Triticum*)
Пънеш (*Cucumis melo*)
Пърхутка (*Lycoperdon bovista*)
Птиче жито, пачина (Вж. пача трева)
Пукалче (*Rhaphanus raphanistrum*)
Пчелинок (Вж. бодлика)
Пчелен мед (*Mel Despumatum*)

Равен, ревент (*Rheum rhaponticum*)
Равнец бял (*Achillea millefolium*)
Равнец жълт (*Achillea clypeolata*)
Радика (вж. глухарче)
Разваленка, чернилка (*Sanguisorba officinalis*)
Разводник, разводниче (*Solanum dulcamara*)
Разгонка, червено кучешко грозде (*Solanum dulcamara*)
Ракита, червена върба (*Salix purpurea*)
Ралица (*Delphinium consolida*)
Ралица, дяволска трева (*Consolida regalis*)
Ранилист лечебен (*Betonika officinalis*)
Ранилист германски (*Betonika germanica*)
Ранилист алпийски (*Betonika alpina*)
Ранилист теснолистен (*Betonika angustifolia*)
Ранилист едногодишен (*Betonika annua*)
Ранилист кривски (*Betonika cretica*)
Ранилист бледожълт, измочен (*Betonika obliqua*)
Ранилист бластен (*Betonika palustris*)
Ранилист перест (*Betonika plumosa*)
Ранилист прав (*Betonika recta*)
Ранилист горски (*Stachy sylvatica*)
Ранилист, кошачка билка (*Stachy critica*)
Раноцелебник (*Sisymbrium officinale*)
Раница (*Brassica napus oleifera*)
Ребика, шавар, гладиол (*Gladiolus*)
Ревен (*Rheum officinale*)
Резене (вж. морач)
Реней, чичек (*Lappa minor*)
Решетка (*Carlina acanthifolia*)
Рибье биле (*Anamirtha cocclus*)
Риган, черновърх (*Origanum vulgare*)
Рицин (*Ricinus comunis*)
Родилна трева, горуха (*Lepidium perfoliatum*)
Роза, бяла (*Rosa alba*)
Розмарин, тамянче (*Rosmarinum officinalis*)
Росамян (вж. жълтениче)
Росен (*Diclamnus albus*)
Росопас (вж. горчица)
Росянка (*Drosera rotundifolia*)
Рожков (*Ceratonia Siliqua*)
Рудика (вж. метличина)
Ружа медицинска (*Althaea officinalis*)
Рунолист, свещица (*Filago lutescens*)
Русалка (вж. водна роза)
Ръж (*Secale cereale*)
Ръжена главня (*Ustilago*)
Ряпа бяла (*Brassica rapa*)
Ряпа черна (*Raphanus sativus*)

Салвия (Вж. градински чай)
Салеп, салепче (*Orchis morio*)
Салкъм (Вж. акация бяла)
Салкъмче жълто (*Cytisus laburnum*)
Самакутка, синя шапка (*Aconitum cammarum*)
Самобайка (Вж. гергевденче)
Самодивска трева, чемерика (*Peucedanum officinale*)
Самодивско дърво (Вж. офика)
Самодивски чемшир, залост (*Ruscus aculeatus*)
Самодивско цвете (Вж. зеленука)
Саникел (Вж. дебрянка)
Сапунче (Вж. белонога)
Сараджиче (Вж. грумниче)
Саркофай (*Plumbago europaea*)
Сармашик (Вж. бръшлян)
Сар-сарпила (корени) (*Rad. Sarsaparilae*)
Сасафрас (*Sasafras officinale*)
Сахатче, щъркова човка (*Erodium cicutarium*)
Свещица (*Gentiana asclepiadea*)
Свирчовина (Вж. бърз)
Седеф, седефче (*Ruta graveolens*)
Секирче, ливадно (*Lathyrus pratensis*)
Селемики, синамеки (Вж. майчин лист)
Селим (*Levisticum officinale*)
Синап, харгал, горчица (*Sinapis arvensis*)
Синецвет, синя метла (Вж. метличина)
Синчец (*Scilla bifolia*)
Синьовърхче (*Succisa pratensis*)
Син слез (*Lavatera thuringiaca*)
Синя жлъчка, цикория (*Cichorium intybus*)
Синя ружа, син слез (*Lavatera thuringiaca*)
Синя тинтява (*Gentiana cruciata*) (Вж. прострел)
Синя шапка (Вж. самакутка)
Сиротица (Вж. авран)
Ситен синчец (Вж. полско ведугденче)
Скоруша (Вж. оскруша)
Слаб бор (Вж. клек)
Сладка папрат, сладунче (*Polypodium vulgare*)
Сладък корен (Вж. лакриц)
Слез горски (*Malva sylvestris*)
Слез обикновен (*Malva neglecta*)
Слети коса (Вж. гороцвет)
Слива домашна (*Prunus domestica*)
Слива гива, гжанка (*Prunus cerasifera*)
Слънчоглед (*Helianthus annuus*)
Смил, сухо цвете (*Helichrysum arenarium*)
Смин (Вж. бяла гърба)
Сминдух (*Trigonella foenum graecum*)
Смрадлика, метпа (*Rhus cotinus*)

Смрика, хвойна (*Juniperus communis*)
Смирна (*Myroxylon balsamum*)
Смокиня (*Ficus carica*)
Смърч, червена ела (*Picea excelsa*)
Смърчова папрат, вирулка (*Gimnocarpium dryopteris*)
Спаржа, спаргел (Вж. зайча сянка)
Спирея (*Spiraea ulmaria*)
Спорей (Вж. кръстатка)
Срамниче (Вж. морков див)
Сребриста върба (Вж. бяла върба)
Сребриста топола (Вж. бяла топола)
Сребролистен очибоец (Вж. лехусниче)
Срещниче (*Ajuga reptans*)
Столетник (*Agave americana*)
Столетник (Вж. алое)
Страпор, червен щир (*Amaranthus paniculatus*)
Страпор, петлов гребен (*Celsia cristata*)
Страхливче (Вж. гълбови очички)
Страшниче, страшник (*Acanthus longifolius*)
Струпейче (*Chenopodium vulvaria*)
Стръвниче (Вж. миши уши)
Сусам (*Sesamum indicum*)
Сухо цвете (Вж. смил)
Съснка (Вж. писанка)

T

Тамянче (Вж. бабин косъм)
Тамян (*Cistus ladanifer*)
Тарос (*Artemisia dracunculus*)
Татарски босилек (Вж. пролез)
Татул (Вж. биволски език)
Телеграфче, чадърче (*Convolvulus arvensis*)
Телчарка (Вж. многомлечник)
Теменуга миризлива (*Viola odorata*)
Теменуга трицветна (Вж. любичица)
Тетра (Вж. смрадлика)
Тиква (*Cucurbita pepo*)
Тилией (Вж. бясно гърво)
Тинтява (*Gentiana cruciata*)
Тлъстига (Вж. бабино грозде)
Топола бяла (сребриста) (*Populus alba*)
Торментила (Вж. очибоец)
Трепетлика (Вж. осика)
Трескавиче (*Erythraea centaureum*)
Трилистник (Вж. гетелина)
Трионче (Вж. алое)
Трина, трифил (*Trifolium pratense*)
Троскот, пуровина (*Cynodon dactylon*)
Труфел, свинска гъба (*Tuber cibarium*)

Трънка, таралинка (*Prunus spinosa*)
Тръстика (*Phragmites australis*)
Турта (Вж. колно цвеме)
Тученица, тучница (*Portulaca oleracea*)
Туя (Вж. божо гръвие)
Тютюн (*Nicotiana tabacum*)

У

Урбаличе (Вж. гергевгенче)
Уров, фиѳ (*Vicia sativa*)
Урока (*Bupleurum rotundifolium*)
Усойниче (Вж. лисича опашка)
Усойче, живениче (*Prunella vulgaris*)
Устрел, устрелче (*Cynanchum laxum*)
Ушница, ушно биле (Вж. дебелец)

Ф

Фасул (Вж. боб)
Феникъл лекарски (Вж. морач)
Фиѳ (Вж. уров)
Франгула (Вж. зърнастец)
Френско грозде (*Ribes rubrum*)
Фукус (Вж. мехурчесто водорасло)

Х

Хаваджива (Вж. айваджива)
Хавлуджан (*Aplinia officinarum*)
Хаѳгушка трева (*Filago arvensis*)
Харгал (Вж. синан)
Хвойна (Вж. смрика)
Хвош (Вж. полски хвош)
Хилядолистник (Вж. бял равнец)
Хининово гърво (*Cinohona succirubra*)
Хмел (*Humulus lupul*)
Христов трън, гледичия (*Gleditschia triacantho*)
Хрян (*Armoracia rusticana*)

Ц

Царевица (*Zea mays*)
Царевична главня (*Ustilago maydis* Corda)
Цариче (*Alchemilla vulgaris*)
Целина (*Apium graveolens*)
Цвекло (*Beta vulgaris*)
Цер (*Quercus cerris*)
Цикория (Вж. синя злъчка, бърговка)

Цимицифуга (*Cimicifuga racemosa*)
Цитворно семе (*Artemisia* сина)
Църкало (*Ecballium elaeagnifolium*)

4

Чадърче (Вж. телеграфче)
Часовниче (Вж. сахатче)
Челебийка, челебумка (*Nigella arvensis*)
Челягник (*Echinops sphaerocephalus*)
Чемерика, самогубска трева (*Veratrum lobelianum*)
Чемшир (*Buxus sempervirens*)
Чер оман (*Symphytum officinale*)
Червен кантарион (*Eritraea centaureum*)
Червен люляк (*Syringa vulgaris*)
Червен напръстник (*Digitalis purpurea*)
Червен шир (Вж. стратор)
Червена боровинка (*Vaccinium vitis-idaea*)
Червена върба (Вж. ракита)
Червена ела (Вж. смърч)
Червена хвойна (*Juniperus oxycedrus*)
Червено подбиче (*Teucrium chamaedrys*)
Черен бурен (Вж. лопка)
Черен бърз (*Sambucus nigra*)
Черен оман (Вж. зарасличче)
Черен пипер (*Piper nigrum*)
Черен синан (*Sinapis nigrum*)
Черен трън (*Prunus spinosa*)
Череша културна и дива (*Prunus avium*)
Черна боровинка (*Vaccinium myrtillus*)
Черна елша (*Alnus glutinosa*)
Черна мур (*Pinus leucodermis*)
Черна напрам (Вж. изпрамничче)
Черна ряпа (*Raphanus sativus*)
Черна тополя (Вж. кабак)
Черна хвойна (*Juniperus nigra*)
Черна шипка (*Rosa spinosissima*)
Черница бяла (*Morus alba*)
Черница черна (*Morus nigra*)
Черновръх (Вж. ризан)
Чернокос (Вж. бозгородичен, Венерин косъм)
Чеснова трева (*Alliaria petiolata*)
Чесън (Вж. Лук бял)
Чинар (*Platanus orientalis*)
Чичак (Вж. агримония)
Чичак (Вж. зайча стъпка)
Чичек (Вж. реней)
Чобанка (Вж. овчарка)
Чубрица дива (*Satureja kitaibellii*)
Чубрица питомна (градинска) (*Satureja hortensis*)

Чубрица планинска (*Satureja montana*)
Чубрица синя (*Satureja cearulea*)
Чубрица речна (вж. озниче)
Чувен (*Chenopodium bonus-henricus*)
Чумотрън (*Xanthium spinosum*)
Чушка, лютива (*Capsicum annuum*)

Шавар, ребрика (*Gladiolus communis*)
Шапиче (вж. озърлица)
Шафран (*Crocus sativus*)
Шубой (*Cheiranthus cheri*)
Шунка (*Rosa canina*)
Шпаргел (вж. спаржа)
Шумкавиче (*Pulicaria vulgaris*)
Шуплишка (*Myagrurn perfoliatum*)
Шушан (*Chaerophyllum bulbosum*)

Щавел (вж. киселица)
Щир многогодишен (*Mercurialis perennis*)
Щир обикновен (*Amaranthus retroflexus*)
Щъркова човка (вж. сахатче)

Югуна трева (*Sclerochloa dura*)
Юзум (вж. гжоджен)
Юзъм (*Meniha sylvestris*)
Юнашка кръв (вж. кръвавиче)

Ябълка (*Pyrus malus*)
Ябълка земна, гулия (*Helianthus tuberosus*)
Явор (*Acer heldreichii*)
Ягода горска (*Fragaria vesca*)
Ягода градинска (*Fragaria elatior*)
Ягода градинска (*Fragaria anannasa Duchesne*)
Ясен (вж. мъждрян)
Ясика (вж. осика)